

ESPAI GUTENBERG

Sala
Jerònima
Galés

TRESORS DE
LA BIBLIOTECA

Diputació
de València

MuVIM
Museu Valencià
de la Il·lustració
i de la Modernitat

ESPAI
GUTENBERG

Valencià

Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, MuVIM

President de la Diputació de València

Vicente J. Mompó Aledo

Diputat de l'Àrea de Cultura

Paco Teruel Machí

Director del MuVIM

Rafael Company

Subdirectora

Carmen Ninet

Cap d'exposicions

Amador Grifó

Cap d'investigació i gestió cultural

Marc Borràs

Cap de protocol i activitats didàctiques

Amparo Sampedro

Cap de gestió administrativa

José Villanueva

Administració i servicis tècnics

Nerea Franco

María Moya

Mª José Iglesias

Manuel Gómez

Biblioteca

Sergio Vilata

Benedicta Chilet

Sabina Tomás

Cap de coordinació d'exposicions

María José Navarro

Exposicions temporals i itinerants

Pilar Albiach

María José Hueso

Carolina Ruiz

Exposicions permanents i patrimoni arqueològic

Rosa María Albiach

Gestió de publicacions

Esmeralda Hernando

Comunicació, webs i xarxes socials

Alejandro Pera

Publicacions digitals

Manuel Ventimilla

Producció

Ada Moya

Gloria Mata

Atenció al públic en sales i consigna

Mercedes Aguilar

Elena Rosa Peña

Exposició Espai Gutenberg

Projecte expositiu

Biblioteca MuVIM

Coordinació general

Amador Grifó

Coordinació tècnica

Rosa María Albiach

Disseny expositiu

Teresa Ferrer

Realització de l'audiovisual

Juanjo Laudes

Muntatge

Simbols

Institucions col·laboradores

Senado del Museo de la Imprenta y las Artes Gráficas

Societat Bibliogràfica Valenciana

Jerònima Galés

Guia de visita Espai Gutenberg

Edició

Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat · MuVIM. Diputació de València

Textos

Enrique Fink

Aránzazu Guerola

Rosa M. Gregori

Benedicta Chilet

Sabina Tomás

Sergio Vilata

Disseny i maquetació

Hugo M. Ligorit

Fotografies

Paco Alcántara

Traducciones

Centre d'Idiomes de la Universitat de València

06	Espai Gutenberg MuVIM	
09	Johannes Gutenberg Enrique Fink Hurtado	
13	Jerònima Galés Rosa M. Gregori Roig	
17	La impremta valenciana Biblioteca del MuVIM	
23	La Societat Bibliogràfica Valenciana “Jerònima Galés” Aránzazu Guerola Inza	0 5
27	La Biblioteca del MuVIM Biblioteca del MuVIM	
33	Els «Tresors» de la Biblioteca del MuVIM Biblioteca del MuVIM	
38	Grup 1: Impremta: originals i facsímils	
58	Grup 2: Enciclopèdies i diccionaris	
76	Grup 3: Ornaments	
90	Grup 4: Gravat	
104	Grup 5: Història de l'art tipogràfic	
122	Bibliografia	

Espai
Gutenberg
MuVIM

représentation
régulière de la
parole ?

ART
D'IMPRIMER

C'est l'art de tirer
sur du papier l'em-
preinte des lettres,
des caracteres mobi-
les jettés en fonte, et
qui ont été de moules

ART
de
DECHIFFRER

C'est l'art d'expli-
quer un chiffre, c'est-à-
dire de deviner le
sens d'un discours
écrit en caracteres
différens des ca-
racteres ordi-
naires ?

SW

ART
D'ECRIRE,

Est l'art de peindre
ou tracer avec la plu-
me, ou le pinceau, ou
le crayon, ou le

Johannes Gutenberg

Pocs hòmens han tingut una influència tan gran en l'esdevenir dels seus congèneres com Johannes Gutenberg, aquell ciutadà de Magúncia, inquiet, que en els inicis del segle xv té una idea meravellosa a la consecució de la qual dedicarà la seua vida.

Pensava Gutenberg en les conseqüències de la seua obstinació quan buscava com poder fer llibres d'una manera ràpida, que substituïra el lent i costós procés dels manuscrits? Mai ho sabrem.

Ell era un orfebre amb ganes de prosperar i desitjos de riquesa, i en els llibres va veure la possibilitat —una genial possibilitat— de transformar el seu mètode d'elaboració i obtindre'n un bon rendiment econòmic.

Segles abans, coreans i xinesos havien imprés llibres amb sistemes rudimentaris, redactats en les seues llengües escrites amb caràcters exòtics per a Occident. Uns altres, per Europa, hi caminaven buscant una cosa similar, però va ser ell, Gutenberg, qui va desenvolupar eixos tipus mòbils elaborats en l'aliatge perfecte de plom, estany i antimoni, que perviurà durant els més de cinc segles de la impremta tradicional, hui artesana.

La vida de Gutenberg va ser intensa, complexa, controvertida. Ho va aconseguir tot i ho va perdre tot, fins i tot la seua impremta i el seu invent. Va viure entre Estrasburg i Magúncia entre il·lusions, secrets i sobresalts. Va adaptar les premses de vi del Rhin perquè foren útils per a la seua art nova: la impressió amb tipus mòbils, el primer fruit de la qual fou la famosa Bíblia de 42 línies.

Eixe va ser el seu invent i la seua gran contribució a la història de la Humanitat. Aquell xicotet gran exèrcit consistent en un alfabet de tipus mòbils, que permetien fer llibres de manera raonablement ràpida i a un cost sensiblement menor. En definitiva, transformar un objecte

1 de luxe a l'abast d'uns pocs en un objecte disponible per a un nombre raonable de persones.

0 Eixa transformació —i alguna pugna episcopal afortunada amb les seues repercussions— va facilitar la ràpida expansió de la impremta des de Magúncia per tot Europa: Lió, Basilea, Venècia, València (que es convertirà, només vint anys després de la impressió de la Bíblia de Gutenberg, en el gran nucli inicial de la impremta hispana). Estos seran els camins pels quals s'expandirà el saber, la cultura, el coneixement i el progrés. Mitjançant el nou invent es democratitzarà la cultura i es donarà peu a les grans transformacions que van canviar el món.

Enrique Fink Hurtado

Fraktur Font

Tipografia creada pel xilògraf Hieronimus Andrae entre 1522 i 1527. Utilitzada en Alemanya en la majoria de les edicions fins al segle XIX. El seu nom li ve per la seua forma fracturada i angular tan marcada.

1

2

Jerònima Galés

Jerònima Galés va ser una impressora que va viure 1
Si va treballar a València en el segle XVI. Era muller 3
de Joan Mey, l'introduïdor dels tipus cursius i italics a les
premses de la ciutat, i en segones núpcies va tornar a ser-
ho del també impressor Pedro de Huete. Atesa la seua
llarga regència del taller tipogràfic familiar —comença a
figurar en els colofons i portades en l'any 1556—, s'ende-
vina que va haver de tindre un caràcter lúcid i carismàtic,
amb la preparació professional i cultural necessàries per
tal d'atendre el patrimoni familiar i l'administració quoti-
diana d'un taller d'impremta. La fabricació de llibres im-
presos era aleshores una manufactura moderna i altament
especialitzada.

Del taller Mey eixiren un prolífic i fecund conjunt
d'edicions d'obres d'autors humanistes, tant edicions de
textos d'autors clàssics —en llengua grega o llatina—,
com comentaris d'aquells fets per filòlegs, metges, ma-
temàtics i hel·lenistes o llatínistes. A les obres de gramàti-
ca, medicina, filologia i astrologia —tractats que podem
qualificar de manuals universitaris—, s'hi unien llibres
litúrgics, teològics, de contemplació, vides de sants, his-

tòries d'ordes religiosos o relats espirituals. Amb l'afany d'arribar a un públic més ampli, va publicar també obres de teatre i jocs florals.

La impressora Jerònima Galés va esdevindre visible, i va reivindicar en primera persona la seua vàlua i habilitat com a impressora dins del món del llibre. L'any 1562, imprimia estos versets, sota l'epígraf revelador de «La impressora al lector»:

1

*Puesto que-l mugeril flaco bullicio
no deve entremeterse en arduas cosas,
pues luego dizen lenguas maliciosas,
que es sacar a las puertas de su quicio.*

4

*Si el voto mío vale por mi officio,
y haver sido una entre las más curiosas,
que de ver e imprimir las más famosas
historias ya tengo uso y exercicio.*

Jerònima Galés, després de dos matrimonis, sis fills (Àngela Serafina, Ysabet Scolàstica, Anna Ypòlita, Francisca Egipcíaca, Joan Felip i Pere Patrici, els últims esdevingueren impressors) i unes dos-centes seixanta obres impreses, va morir a les acaballes de l'any 1587.

Rosa M. Gregori Roig

A B C D E F G H I J K L M N

Ñ O P Q R S T U V W X Y Z Ç

a b c d e f g h i j k l m n ñ o p q r

s t u v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

A B C D E F G H I J K L M N ¹

Ñ O P Q R S T U V W X Y Z Ç ⁵

a b c d e f g h i j k l m n ñ o p q r

s t u v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7 8 9

0 . , : ; - ^ ¨ * ¯ ° % & () = ¿ ?

Garamond

Esta font fou dissenyada al segle XVI per Claude Garamonde (1490-1561), primer tipògraf i impressor que s'especialitzà en el disseny, gravat i fundició de tipus. Posteriorment fou editor utilitzant els seus propis tipus. Reconegut és el seu acurat tractament quant al disseny, la qualitat del paper, la impressió, així com a l'enquadernació.

La impremta valenciana

La presència de la impremta a València durant el segle ¹
de la seva invenció per Johannes Gutenberg, el segle ⁷
xv, i només dues dècades després de la publicació de la
Bíblia de 42 línies en 1454, no és casual: València era una
ciutat que gaudia d'una gran i aparent vitalitat econòmica
i social.

Aquell temps d'opulència —no en va s'ha parlat del
xv com el Segle d'Or valencià— li va vindre facilitat per
la seua localització geogràfica (com a port mediterrani) i
també pel seu prestigi polític, sent com era aleshores la
capital *de facto* de la Corona d'Aragó (quan a Catalunya
es vivien fortes crisis socials i econòmiques). Este protagonisme
va ser semblant a l'aparició d'una indubtable edat
daurada en el vessant cultural: en l'arquitectura, l'escultura,
la pintura, la ceràmica, la literatura...

Així, doncs, i seguint l'estela de la invenció de la im-
premta de Gutenberg a la ciutat alemanya de Magúncia
(Renània, Alemanya), es van instal·lar a València impres-
sors alemanys, que van arribar juntament amb la Gran
Companyia Comercial de Ravensburg. Este és el cas de
Lambert Palmart, entre altres.

A la nostra ciutat les possibilitats de treball van créixer igual com ho feia l'expansió comercial i els consegüents beneficis. Tots els oficis van participar en este progrés econòmic, també els impressors, i cada vegada van ser més els que treballaven en esta innovadora labor. Hòmens com Lope de Roca, Joan Jofré, Cristòfol Cofman, Pere Hagenbach, etc., van convertir-se en una part destacada de l'avançada d'este ofici a Europa.

No hem d'oblidar que la manufactura del paper estava consolidada al territori valencià des de feia segles, i este avantatge era un factor que va servir per atraure impressors i fonedors de tipus: part de la matèria primera es trobava a prop dels seus tallers.

A partir de tot l'anterior s'entén que la impremta valenciana fora precursora a la península ibèrica d'este comerç i que es beneficiaria de l'arribada d'artesans i emprenedors que van abandonar els seus llocs d'origen amb el propòsit d'evitar problemes polítics. El mateix va succeir en ciutats com Venècia, París, Basilea, Anvers o Lió. Sens dubte, València va ser —des de les perspectives cultural i econòmica— una de les urbs més afortunades per la radicació de l'art d'imprimir, i este va suposar l'inici d'una tendència que va tindre la seua continuïtat en dècades posteriors.

L'obra de referència a l'hora de relatar la història inicial de la impremta a la península ibèrica és *Trobes en labors de la verge Maria*, de 1474 i l'impressor de la qual va ser l'alemany, ja esmentat, Lambert Palmart, resident a la nostra ciutat com s'ha dit. No obstant això, podria ser que no es tracte en realitat de la primera impressió que es va realitzar, ja que hi ha indicis que van viure a València més impressors en eixos anys i, per este motiu, es suposa que a la ciutat es van imprimir uns altres textos anteriorment.

En este període de la fi del segle xv, en què les obres de producció impresa reben el nom d'incunables, cal esmentar un altre impressor l'obra del qual va tindre molta transcendència: Nicolas Spindeler, igualment d'origen germànic. En 1490 imprimeix 715 exemplars del *Tirant lo Blanch* i aconsegueix amb este llibre marcar una fita pel que fa a les grans obres clàssiques de la literatura (en este cas, a més, en relació amb la novel·la cavalleresca). Igualment, la primera edició del *Tirant lo Blanch* constitueix una de les principals fites de l'ús culte de la nostra llengua al llarg de tota la seua història.

En el segle xvi els tallers d'impressió aconsegueixen mantindre l'activitat i gaudir de certa estabilitat. És el cas de la impremta de Juan Mey, que no va deixar de funcionar durant anys gràcies també a la seua viuda, Jerònima Galés, que ja des de 1555 va estar al capdavant d'esta. I després, van ser els descendents i el segon marit, Pedro de Huete, els que estigueren a càrrec de l'empresa familiar.

L'auge d'esta activitat empresarial va contribuir a la creació en 1582 de la Companyia de Llibrers que agrupava tant impressors, com editors i llibrers, oficis que es confonien o es solapaven en eixa època.

Durant el segle xvii, i malgrat haver de superar un període de crisi econòmica i demogràfica, la tendència en el món de la impremta valenciana és expandir-se: el nombre d'empreses segueix augmentant i, a més, ja no es restringeix a l'àmbit de la ciutat de València, sinó que ara trobem representants d'este ofici a Alacant, Sogorb, etc.

Pel que fa a impressors no només destaca la nissaga dels Mey, sinó que apareixen noms com Jaime Bordazar, Jeroni Vilagrasa, Francisco Mestre, Llorenç Cabrera entre altres.

Fins i tot més que el segle XVII, el següent, *Le Siècle des Lumières*, va ser un segle molt favorable per a l'art d'imprimir. Per un costat, perquè en tots els oficis i arts es van aplicar avanços científics i mecànics en les seues tasques, cosa que en millorava la qualitat i eficiència. I, per un altre, perquè el pensament il·lustrat i la consolidació de la revolució científica van impulsar el negoci de la impressió en ser este el mitjà privilegiat de comunicació i difusió (juntament amb la correspondència, com és conegut).

En efecte, les idees de la Il·lustració es van difondre a través de llibres i de tot tipus de publicacions (fullets, diaris, pamflets...). En estos impresos es recollia l'esperit crític i l'avanç científic, i els textos arribaven a tot arreu gràcies a un mercat cada vegada més internacional (que utilitzava els idiomes llatí i francès com a llengües franques dels estudiosos i de les classes dirigents i cultivades de l'època). En qualsevol cas, cal destacar-hi que no és només el sector més culte o elitista el que afavoreix el creixement de la «indústria» de la impressió, sinó que s'hi constata també l'existència de documents de manifestació popular (auques, literatura de canya i cordell...), que prenen cada vegada més protagonisme. L'esmentada varietat de documents impresos en el segle XVIII i en els següents és un reflex de la creixent oferta i, també, de la creixent demanda.

Pel que fa als impressors destacats del segle XVIII, cal anomenar Josep Estevan Dolz; Agustín Laborda i la seua viuda, Vicenta Devís; Martí Antoni Peris i la seua viuda Ampar Ferrer, i, per descomptat, Antonio Bordazar i la seua dona, Margarita Veo. És en esta última impremta on es formen Josep Orga i Benito Monfort, homes que van iniciar dues nissagues d'impressors molt presents igualment en el segle XIX. Juntament amb tots ells hem d'anomenar Manuel López, Josep Rius, Ramon Ortega Fort i

Blai Bellver com a referents subsegüents en la història de la impremta a casa nostra.

Amb este escrit no s'ha pretés en absolut fer una història detallada de la impremta en l'àmbit valencià, però sí mostrar la presència i importància d'este ofici/art a les nostres latituds, on —com ja s'ha dit adés— molt prompte es va convertir en un negoci pròsper.

Finalment, només cal informar que a la Biblioteca del MuVIM es conserven obres de les següents impremtes històriques valencianes: Mey, Pedro de Huete, Vilagrasa, Mestre, Nogués, Llop, Marçal, Monfort, Bordazar, Orga, Rius, Laborda, Cabrerizo, Ayoldi, entre d'altres... I, per descomptat, cal recordar que estan a la disposició de tot aquell que hi estiga interessat per a consultar o estudiar.

Biblioteca del MuVIM

“Jerònima Galés”

Gràcies a l'impuls d'un xicotet grup de bibliòfils, 2
 en 1994 naix la Societat Bibliogràfica Valenciana
 «Jerònima Galés», esdeveniment que honra així la pri- 3
 mera dona impressora, que va viure en el segle XVI i va
 ser esposa i mare de prestigiosos tipògrafs valencians, els
 Mey.

Esta societat és la successora d'unes altres que al llarg
 dels segles hi ha hagut a València. Ja en el segle XVIII naix
 la primera societat bibliogràfica de la mà de Gregori Ma-
 yans, l'Academia Valenciana de la Divina Sabiduría, que
 malgrat la seua curta vida va editar obres selectes. Després
 d'esta, i ja en el segle XIX, els bibliòfils valencians funden
 la Sociedad Valenciana de Bibliófilos, on publiquen ver-
 daderes joies bibliogràfiques.

A principis del segle XX naix la Sociedad de Bibliófilos
 Valencianos, presidida per José Enrique Serrano Morales,
 a qui li devem —tots els que estimem la impremta— el
 coneixement dels tallers que van existir a València des del
 segle XV fins a la fi del XIX. En 1921, apareix Acció Bi-
 bliogràfica Valenciana, que va promoure edicions d'obres
 històriques.

Totes estes societats, encara que van gaudir de gran prestigi, van tindre una vida efímera. En qualsevol cas, en la memòria de València i dels valencians va quedar latent l'amor pels llibres i la impremta, cosa que va fer tornar a ressorgir la idea de crear una societat bibliogràfica arran de la gran exposició de 1990, que va commemorar l'Any del Tirant. En aquell moment va començar a forjar-se el naixement de la que fins hui és la societat bibliogràfica més longeva, la Societat Bibliogràfica Valenciana Jerònima Galés.

Aránzazu Guerola Inza

A B C D E F G H I J K L M N Ñ

O P Q R S T U V W X Y Z Ç α b

c d e f g h i j k l m n ñ o p q r s

t u v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

A B C D E F G H I J K L M N Ñ ²

O P Q R S T U V W X Y Z Ç α ⁵

b c d e f g h i j k l m n ñ o p q

r s t u v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7

8 9 0 . , : ; - ^ ¨ * α ° % & () = ¿ ?

Memphis

És un tipus de lletra slab-serif dissenyada per Rudolf Wolf en 1929. Presenta característiques dels alfabet egipcis, molt populars a principis del segle XIX.

La Biblioteca del MuVIM

2
7

Les biblioteques són, per definició, espais on regna el silenci, només trencat pel so produït pel tacte dels dits al passar les pàgines dels llibres, però també, i paradoxalment, les biblioteques són els llocs on més es parla: les pàgines d'un llibre ens parlen, línia rere línia, perquè fa segles, o anys o dies, el pensament es va posar negre sobre blanc, i va ser escrit i imprés. Perquè amb ploma, amb bolígraf, a màquina o amb ordinador, la *mania* de pensar va passar de la potència a l'acte.

La impremta de Gutenberg, una de les rèpliques d'esta i que presideix el nou *Espai Gutengerg* de la Sala Jerònima Galés, constitueix sens dubte un dels grans invents de la humanitat. Gràcies a ella es va facilitar la difusió de noves idees i l'accés a la cultura. L'església i les monarquies van perdre el poder absolut de controlar totes les obres, i la difusió d'idees contràries al feudalisme i a la religió establida van córrer per tota Europa, com podem comprovar en la sorprenent exposició de referència del museu, «L'aventura del pensament», així com en diverses obres que trobem a la Biblioteca del MuVIM.

Esta va ser inaugurada en 2004 amb més de 20.000 volums i es va constituir amb la finalitat que estiguera especialitzada en el coneixement de la Il·lustració i la Modernitat, de l'estudi i la difusió de la història del pensament modern. La Biblioteca del MuVIM compta hui amb al voltant de 38.000 registres de materials diversos (monografies, revistes, partitures, gravats, cartells, fullets...) dedicats a la fotografia, el disseny gràfic, amb especial atenció al cartellisme i la tipografia, la història contemporània, la filosofia...

2 El conjunt d'obres que les lectores i els lectors poden gaudir està format per un fons fundacional, que és el nucli de la biblioteca, i que recull 400 volums d'obres del pensament il·lustrat en edicions històriques. Hi trobem 8 referències d'obres de l'anomenat «cicle revolucionari-napoleònic»: del pensament revolucionari del segle XVIII; de la Revolució Francesa; de l'èpica dictatorial de Napoleó i de l'expansió francesa per Europa; dels autors antirevolucionaris i antinapoleònics... I també obres de pensadors liberals i reaccionaris de la primera meitat del segle XIX. I, per descomptat, una edició completa de la primera edició de l'*Encyclopédie* (1751-1772), una de les tres que les instàncies culturals amb seu a la ciutat de València tenen l'honor de custodiar.

Però esta Biblioteca és molt més del que s'ha dit, i això en vista que va assumir els fons i funcions de biblioteca general de la Diputació. Com a tal, és la biblioteca-depòsit de l'activitat editorial de la Corporació i, en este sentit, té la funció de reunir, conservar i difondre les publicacions editades per esta institució, a més d'incloure els fons que s'hi han incorporat al llarg dels més de cent anys d'història. Hi trobem una destacable col·lecció d'obres de temàtica valenciana, a més d'un important fons antic format

per obres impreses als segles XVI al XIX i gravats de vistes dels pobles de la província del segle XIX. Completa este fons una interessant col·lecció cartogràfica dels segles XVII al XX.

Junt amb este nucli tan valuós i destacat, s'hi va incorporar també una col·lecció donada a la Diputació de València en 1985: es tracta de la col·lecció bibliogràfica d'Alfons Roig que incloïa obres de filosofia, art, assaig, poesia... i, com a bon bibliòfil, també va reunir un important nombre d'obres antigues.

En 2004 s'hi va incorporar part de la biblioteca de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació – IVEI (1985-1997), nom que se li donava durant eixe període a l'actual Institució Alfons el Magnànim – Centre Valencianà d'Estudis i d'Investigació, i que contenia destacades obres de pensament politicosocial i cultural d'àmbit internacional. 2 9

Més recentment, en 2015, la Biblioteca del MuVIM va rebre la donació de la col·lecció Lambert. Es tracta d'una recopilació d'obres de gran interès històric i artístic donat que els seus propietaris foren artistes bibliòfils amb estrets vincles amb el nostre territori (Xàbia). Una col·lecció on predominen obres de literatura clàssica llatina i obres sobre la història d'Europa, així com manuals sobre història i tècnica del gravat, història de l'art i d'arquitectura. Parlem d'un conjunt d'obres antigues dels segles XVI al XIX que presenten un variat material gràfic: gravats calcogràfics i xilogràfics, litografies, fotografies, etc.

A més, la Biblioteca del MuVIM es reafirma com una biblioteca de referència en l'àmbit de la impremta, per tindre sota la seua custòdia documents personals de la saga d'impressors de la família Rius. Esta circumstància es deu al fet que, des de 1785, membres d'esta família van ser

administradors de l'Ermita de Llutxent durant més d'un segle i mig. Este arxiu es va incorporar a la nostra biblioteca juntament amb l'arxiu personal del citat Alfons Roig, per trobar-se tota la documentació a l'esmentada ermita. L'interès per reunir en un mateix espai l'arxiu i la biblioteca d'A. Roig ens ofereix una oportunitat única: la de conservar i posar a disposició dels investigadors documentació privada i professional de dues nissagues importants amb vincle personal i empresarial com van ser les famílies Monfort i Rius.

3 En definitiva, una valuosa col·lecció consultable a la
0 segona planta del museu i de la qual podem trobar una
petita mostra, que renovarem cíclicament, a l'*Espai Gutenberg* de la Sala Jerònima Galés. Hi coneixerem alguns
dels aproximadament 1800 registres que conformen
l'antic fons de la Biblioteca del MuVIM (segles xv-xviii),
així com obres significatives del segle xix. Només un
aperitiu, un xiuxiueig, de tot el que esta biblioteca ens ha
de contar.

Biblioteca del MuVIM

A B C D E F G H I J K L M N Ñ
O P Q R S T U V W X Y Z Ç a b c
d e f g h i j k l m n ñ o p q r s t
u v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
A B C D E F G H I J K L M N Ñ O³
P Q R S T U V W X Y Z Ç a b c d¹
e f g h i j k l m n ñ o p q r s t u
v w x y z ç 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 .
, : ; - ^ ¨ * ª ° % & () = ¿ ?

Source Sans Pro

Es tracta d'una tipografia presentada per Paul D. Hunt en 2012. És la primera família tipogràfica de codi obert d'Adobe. El tipus de lletra té un ampli suport d'idiomes per a la escritura llatina, inclosos els idiomes d'Europa occidental i oriental.

Els «Tresors» de

La Biblioteca del MuVIM

La premsa de Gutenberg és la peça principal de l'exposició i la seua funció es comprén millor si hi afegim algunes de les creacions que —al llarg dels segles— han sigut possibles gràcies a l'existència d'este invent. Per este motiu, la mostra es complementa amb una vitrina dedicada a obres de les col·leccions de la Biblioteca del MuVIM.

Amb la finalitat de preservar els llibres, s'ha decidit que hi haja una rotació d'estos cada dos mesos aproximadament, cosa que configura una programació que presenta cinc agrupacions diferents. Totes cinc atenen aspectes de l'àmbit de la impremta, de la indústria tipogràfica i del disseny gràfic.

Els grups que s'hi exposen temporalment són els següents:

1) Impremta: originals i facsímils

Tres facsímils ens il·lustren sobre els orígens de la impremta, tant tènicament com empresarialment. Les obres originals van tindre una gran repercussió en el món de la impremta, foren com els actuals *best-sellers* per la

seua difusió i, al mateix temps, van revolucionar el negoci de l'edició.

Les dues primeres reproduïen incunables —publicacions fetes abans de l'1 de gener de 1501— i una tercera és un facsímil d'una de les obres més conegudes del segle XVIII.

Són publicacions representatives del seu temps en atenció a les seues particularitats i, per tant, desperten un gran interès per convertir-les en facsímils. Com que l'objectiu últim és facilitar-ne la consulta i l'estudi, estes edicions tenen un gran valor per la seua utilitat.

3 2) Dicionaris i enciclopèdies

4 L'interès que existia en el segle XVIII per la col·lecció de "tots els sabers" en una sola obra queda evidenciat per estes tres edicions originals. Tant és així que l'escriptor coetani J. P. Forner, d'origen valencià, ja anomena este segle com "el segle dels dicionaris". Tot i que la novetat no és tant l'afany de recopilar i revisar el contingut de les obres, sinó la complexitat de l'elaboració d'estes, la presentació de la informació (ordenació alfabètica, ús de reexpedicions, taules, etc.), l'autoria diversa i les aportacions crítiques.

Ja durant el segle XVII la publicació de dicionaris i vocabularis era bastant freqüent. Fet que feia que n'aparegueren en diferents llengües i se'n publicaren revisions, traduccions i noves versions. Es van convertir, doncs, en un element clau per al desenvolupament i preparació de les noves obres de referència modernes.

3) Ornaments

La impremta també serveix a l'estètica i com a exemple d'això estan els tres volums que s'exposen sota

este epígraf. L'art tipogràfic evoluciona, arriba a la categoria d'element ornamental no només en els tipus de documents impresos que circulen en tots els àmbits, sinó també al servici d'altres arts aplicades. És el cas dels catàlegs de productes d'indústries o comerços. Així, doncs, no és estrany que el progrés de la impremta siga un revulsiu per a les arts i els oficis, atès que els proporciona un mitjà publicitari que contribueix a la difusió d'estos.

Estos àlbums, catàlegs i mostraris són un reflex de l'evolució del disseny gràfic i, alhora, del seu abast econòmic i social durant el segle XIX.

4) Gravat

El gravat és sens dubte l'origen de la professió d'impressor i, per tant, s'han seleccionat quatre obres que recullen l'evolució de l'art de gravar des dels seus inicis. Es tracta d'exemplars de prestigiosos estudis de França, que es van convertir en manuals de referència durant el segle XIX i que van continuar editant-se un segle més tard.

Estos tractats van tindre com a objectiu revalorar l'ofici del gravador i el van convertir en una tècnica/art essencial en el sector editorial. Tot i que va ser una activitat molt consolidada des de feia segles, el sorgiment d'estos manuals no va ser casual, ja que seria en el segle XIX quan apareixeria, i es desenvoluparia, un nou ofici/art plàstic, que tindria protagonisme en este àmbit: la fotografia.

5) Art tipogràfic

Diversos exemplars sobre l'art tipogràfic publicats en diferents ciutats europees —València, Viena, Brussel·les— i en dos segles distints —XVIII i XIX— ens mostren l'interés que sempre ha despertat este ofici, tan vinculat al poder polític: la impremta, a més d'un mitjà de

difusió i propaganda, compta amb una gran repercussió econòmica i empresarial, i impulsa el desenvolupament d'oficis complementaris, necessaris per a les arts gràfiques (caixista, mestre d'impremta, corrector, batedor, premsista...).

Es tracta de tot un *savoir-faire* que salta del taller a les sales d'exposicions, passant de ser un instrument per a les arts a convertir-se en objecte museístic.

Biblioteca del MuVIM

3

6

Bodoni Ornaments

Giambattista Bodoni (1740-1813) nomenat Rei dels impressors, fou un prolífic dissenyador tipogràfic, un magistral gravador de punxons i l'impressor més admirat de la seua època. Estos *dingbats* els utilitzà, i encara hui continuen en ús, per a separar seccions de text o simplement accentuar un disseny de pàgina.

Σ

3

8

Impremta:
originals i
facsimils

Tirant lo Blanch / Joanot Martorell;
Martí Joan de Galba.
València: Del Cenia al Segura, 1978.
Col·lecció Biblioteca General de la
Diputació de València. MuVIM
| Signatura: N-2/26

Grup 1:

Impremta: originals i facsimils

4

1

Es tracta del facsimil de la primera edició de *Tirant lo Blanch*, més concretament l'incunable que es conserva a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València. L'incunable data de 1490 i va ser la impremta de Nicolau Spindeler, aleshores sítia a València, la que va encarregar-se de la publicació. Va ser un impressor que havia passat anteriorment per Saragossa, Barcelona i Tarragona, però és a València on realitza la publicació més preada. Es tracta d'una edició de la qual només queden tres exemplars al món, i no tots són iguals entre si ni estan complets. Els altres dos exemplars es troben a Nova York, a la Hispanic Society

of America, i a la British Library de Londres.

El facsímil seleccionat és una primera reproducció completa i exacta d'esta primera impressió del *Tirant Lo Blanch* de 1490. Tot i que l'incunable de la universitat valenciana està incomplet, els fulls que falten s'han pogut recuperar gràcies a l'exemplar de la Hispanic Society of America.

És una obra representativa de la literatura valenciana per la seua autoria i l'ús de la llengua vernacla. De l'autor, Joanot Martorell (1410-1465), cal assenyalar que és un clar exemple d'un membre de la noblesa de l'època, cosa que li permet via directa o per transmissió familiar conèixer tot tipus d'ambients de caràcter cortesà i cavalleresc d'aquells temps. Este condicionant marcarà

el caràcter de la novel·la i propiciarà que siga una de les obres de cavalleries millor valorades. És el mateix Cervantes qui assenyala això en un dels passatges del *Quixot*: en concret en el capítol VI, on s'esmenta i s'elogia l'estil d'este text literari.

Al mateix temps va ser una obra que va beneficiar sobre manera la impremta perquè el seu èxit va donar lloc que, ja en 1497, l'impressor Diego de Gumiel en realitzara una segona impressió i en 1511 en preparara una de nova, esta vegada traduïda al castellà. Sens dubte va ser una novel·la que va impulsar l'ofici d'impressor i, per tant, i a part del seu indiscutible valor literari, un llibre digne de ser inclòs en la història de la impremta.

A honoz lahor e gloria de nost re senyor deu Jesu xrist e dela gloriosa sacratissi ma uerge Adaria mare sua senyora nostra comenca la letra del present libre appellat *Tirant lo blanch*: di rigida per mossen Joanot martorell caualler al serenissimo princep don Ferrando de portogal.

olt excellent virtuos e glozios prin cep Key spectant gnatia per vul gada fa ma fos inforzat de vres virtuts: molt maiorment ara he hagut noticia de aquelles per vostra senyoria voler me comunicar e disueltar vostres virtuosissims desigs so

bze los fets dels antichs virtuosos: e en fama molt gloriosos ca uallers: dels quals los poetes e hy storials han en ses obres comen dat perpetuât lurs recordacions e virtuosos actes. E singularmet los molt insignes actes de caualleria de aquell tã famos caualler que com lo sol resplandeix entre los altres planets: axi resplandeix aquest en singularitat de caualleria entrels altres: cauallers del mon apellat *Tirant lo blanch*: qui per sa virtut conquista molts regnes e prouíncies donât los a altres cauallers novolêt ne sino la sola honoz de caualleria. E mes auât conquista tot limperi grech cobrant lo dels turchs qui aquell hauiê subjugat a lur domini dels cristians grechs. E com la dita hy storia e actes del dit *Tirant* sien en lengua anglesa: e a vostra illustra se yozia sia stat grat voler me pgar la giras en lègua portoguesia opinât per yo esser stat algun temps en la illa de anglaterra de gues milloz saber aquella lègua q altri. Les quals pgaries son sta des amí molt acceptables mana ments. E oz ia yo sia per mon orde obligat mâifestar los actes virtuosos dels cauallers passats maior met coz en lo dit tractat sia molt mesamet lo mes de tot lo dret e orde de armes e de caualleria. E la sia considerada ma insuficiència e les curials efamiliars ocupacions qui obsle e les aduerzitats de la noyble fortuna qui no donê re

Johannes Gutenberg, la *Bíblia* de 42 línies: comentari al facsímil del exemplar en Burgos. Valencia: Vicent García Editores, 1995.
Col·lecció Fons Fundacional. MuVIM |
Signatura: M-2/10-11

Facsímil de la *Bíblia* de Gutenberg, també coneguda com la *Bíblia* de 42 línies, per contindre eixe nombre de línies en la seua caixa

d'escriptura. Impresa amb tipus mòbils a mitjan segle xv. Composta per dos volums amb el text de l'Antic i Nou Testament segons la Vulgata. Hi ha facsímils anteriors, però no van tindre gran difusió. Endemés, este facsímil presenta un nou valor: el de la realització de les il·luminacions en un procés posterior a la impressió i a més de manera artesanal.

L'incunable original d'este exemplar imprés a Magúncia (1454) es troba a la Biblioteca Pública de Burgos, encara que en un primer moment es custodiava al monestir de San Juan de Ortega (Burgos). A este monestir va arribar mitjançant una donació d'una família d'origen convers: és just en un testament de 1488 on apareix per primera vegada identificat este incunable. L'explicació de per què estava en mans d'esta família és el seu vincle directe amb diferents membres de l'església d'esta ciutat.

D'altra banda, es troba a Burgos perquè durant el segle xv és un enclavament estratègic de la ruta

A Incipit liber brevis que nos guesim
et recta in. Terra autem erat inanis et
vacua: et tenebre erant super faciem abyssi.
et spiritus domini ferebat super aquas. Dixitque
deus. Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit
deus lucem quod esset bona: et divisit lucem
a tenebris. appellavitque lucem diem: et
tenebras noctem. Et factum est vespere et
mane dies unus. Dixitque deus. fiat
firmamentum in medio aquarum: et divi
dat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamen
tum: et divisitque aquas que erant
sub firmamento ab his que erant super
firmamentum. et factum est ita. Vocavitque
deus firmamentum celum: et factum est vespere
et mane dies secundus. Dixit vero deus.
Congregentur aque que sub celo sunt in
loquum unum: et appareat arida. Et factum est
ita. Et vocavit deus aridam terram:
congregatio namque aquarum appellavit
maria. Et vidit deus quod esset bonum. et
ait. Generet terra herbam viuentem et
facientem sementem: et lignum pomumque faciens
fructum iuxta genus suum. cuius sementem in
semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et
procreavit terra herbam viuentem et facientem
sementem iuxta genus suum: lignumque faciens
fructum et habens unumquodque sementem secundum
speciem suam. Et vidit deus quod esset bonum:
et factum est vespere et mane dies tertius.
Dixitque autem deus. fiant luminaria
in firmamento celi: et dividant diem ac
noctem: et sint in signa et tempora et dies et
annos. ut luceant in firmamento celi et
illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque
deus duo luminaria magna: lumina
maius ut pelleret diem et lumina minora
ut pelleret noctem et stellae. et posuit eas in
firmamento celi ut luceant super terram: et

plerent diem ac noctem. et dividerent lucem
ac tenebras. Et vidit deus quod esset bonum:
et factum est vespere et mane dies quartus.
Dixit etiam deus. Producantur aque reptile
anime viuentis et volatilis super terram.
sub firmamento celi. Creavitque deus cetera
grandia. et omne animam viuentem atque
mirabilem quam produxerat aequae in specie
suas. et omne volatile secundum genus suum.
Et vidit deus quod esset bonum. benedixitque
eis dicens. Crescite et multiplicamini: et
replete aquas maris. auequeque multipli
centur super terram. Et factum est vespere et mane
dies quintus. Dixit quoque deus. Pro
ducatur terra animam viuentem in genere loco
rumina et reptilia. et bestias ceterae secundum
speciem suam. Et factum est ita. Et fecit deus
bestias ceterae iuxta species suas. iumen
ta et omne reptile terre in genere suo. Et
vidit deus quod esset bonum. et ait. Faciamus
hominem ad imaginem et similitudinem
nostram: et prestat piscibus maris. et vola
tilibus celi et bestiis uniuersisque ceteris. omni
que reptili quod mouetur in terra. Et creauit
deus hominem ad imaginem et similitudinem
sua. ad imaginem dei creauit illum. ma
sculum et feminam creauit eos. Benedixit
que illis deus. et ait. Crescite et multiplica
mini et replete terram. et subiacite eam. et domina
mini piscibus maris. et volatilibus celi.
et uniuersis animantibus que mouentur
super terram. Dixitque deus. Ecce dedi vobis
omnem herbam afferentem sementem super terram.
et uniuersa ligna que habent in se seminem
sementem generis sui. ut sint vobis in escam
et cunctis animalibus ceteris. omni: volucri
celi et uniuersis que mouentur in terra. et in
quibus est anima viuentis. ut habeant ad
vescendum. Et factum est ita. Viditque deus
cuncta que fecerat. et erat valde bona.

D

comercial cap als territoris del nord d'Europa (Flandes, Alemanya...), lloc que va viure una època d'esplendor econòmic i comercial. Hi passaven tota mena de matèries primeres i productes manufacturats, fins i tot noves idees i avanços tècnics. Este ambient va donar l'oportunitat a les elits de la ciutat —inclòs el clero— d'accedir a la formació cultural i també de tindre més interès a adquirir llibres. Va ser una Bíblia que va propiciar la difusió i interpretació de la religió cristiana, i també el desenvolupament de la impremta, i açò últim tant en el seu aspecte tècnic com en la seua perspectiva comercial.

Finalment, el destí va fer que es traslladara a una institució pública com a conseqüència de la desamortització de Mendizábal en 1835. En

efecte, allò va ser possible gràcies a la intervenció de les Comisiones Provinciales Científicas y Artísticas, que es van preocupar de recuperar alguns dels tresors bibliogràfics subhastats juntament amb altres béns materials del clero.

Es tracta de l'únic exemplar original complet conservat a la península ibèrica, i devem la publicació d'este facsímil a l'editor i impressor valencià R. J. Vicent Museros, fundador del Museu de la Impremta i de les Arts Gràfiques i, també, la persona que va encarregar i va sufragar la realització de la premsa que s'exposa a l'Espai Gutenberg de la Sala Jerònima Galés del MuVIM.

ENCYCLOPÉDIE, O U DICTIONNAIRE RAISONNÉ DES SCIENCES, DES ARTS ET DES MÉTIERS. PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

4 Mis en ordre & publié par M. *DIDEROT*, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-
Lettres de Prusse; & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. *D'ALEMBERT*,
8 de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale
de Londres.

*Tantum series juncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris!* HORAT.

TOME PREMIER.

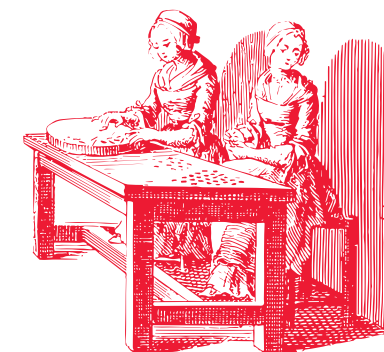
A PARIS,

Chez { BRIASSON, rue Saint Jacques, à la Science.
DAVID l'aîné, rue Saint Jacques, à la Plume d'or.
LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, rue de la Harpe.
DURAND, rue Saint Jacques, à Saint Landry, & au Griffon.

M. DCC. LI.

AVEC APPROBATION ET PRIVILLÈGE DU ROY.

Grup 1
Impremta: originals i facsímils

*Encyclopédie, ou Dictionnaire
raisonné des sciences, des arts et des
métiers / par une société de gens de
lettres ; mis en ordre & publié par M.
Diderot...; & quant à la partie mathé-
matique, par M. D'Alembert...* Milan:
Franco Maria Ricci, 1970-1979
Col·lecció Fons Fundacional. MuVIM
| Signatura: M-2/47-64

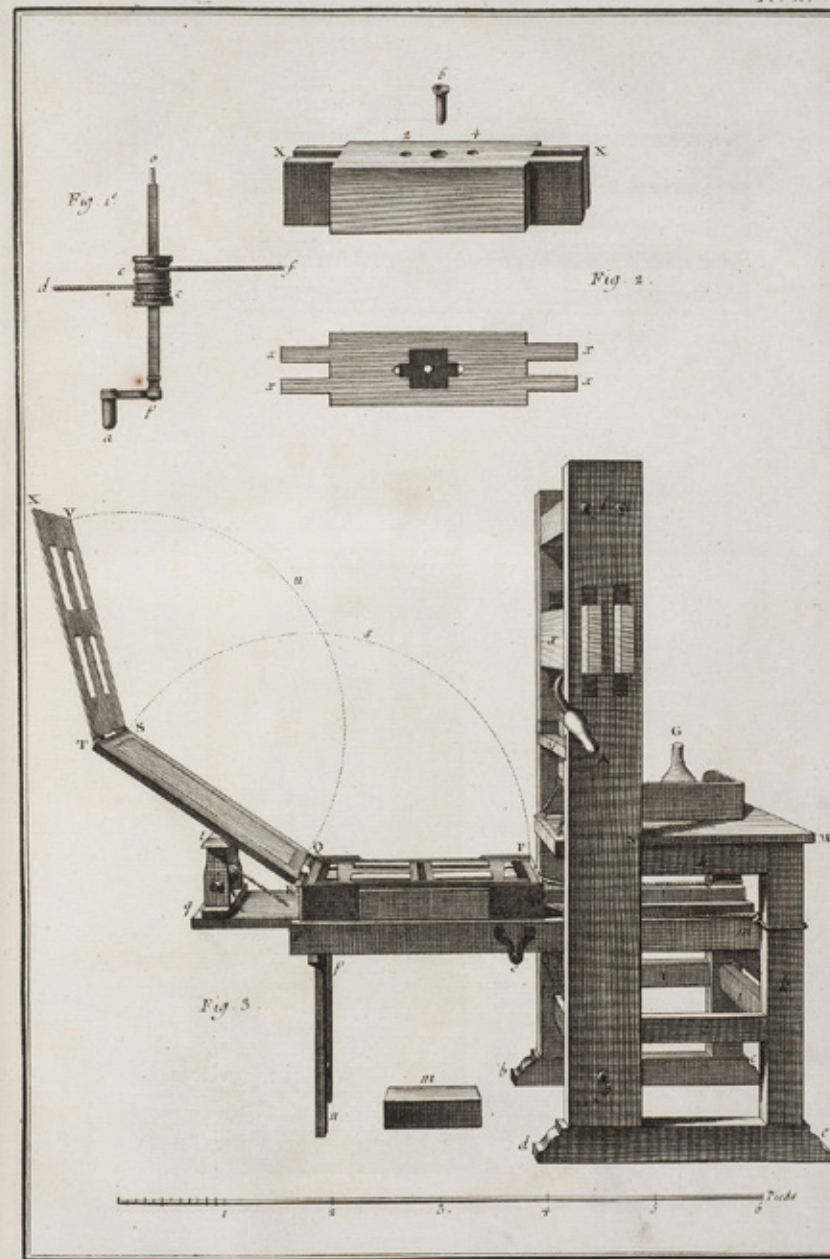
4 Edició facsímil parcial de la pri-
9 mera edició de l'*Encyclopédie*, for-
mada per 18 volums publicats des
de 1970 fins a 1979 que van ser el
resultat d'una selecció del seu edi-
tor, Franco Maria Ricci. Està com-
posta per 12 volums de planxes,
amb més de 3.000 gravats, 4 vo-
lums de textos i un volum d'assajos
i textos crítics a manera de "Guia de
l'*Encyclopédie*".

L'obra original comença a edi-
tar-se en 1751: es tracta de l'edició
de Denis Diderot i Jean Le Rond
D'Alembert, que en un principi
pretén ser la primera enciclopèdia
francesa, imitant la *Cyclopaedia:
or An Universal Dictionary of Arts
and Sciences*, el *Diccionari Universal
de les Ciències i les Arts* del britànic
Ephraim Chambers, de 1728.

Art d'Ecrire.

Benard fecit.

Benard fecit.

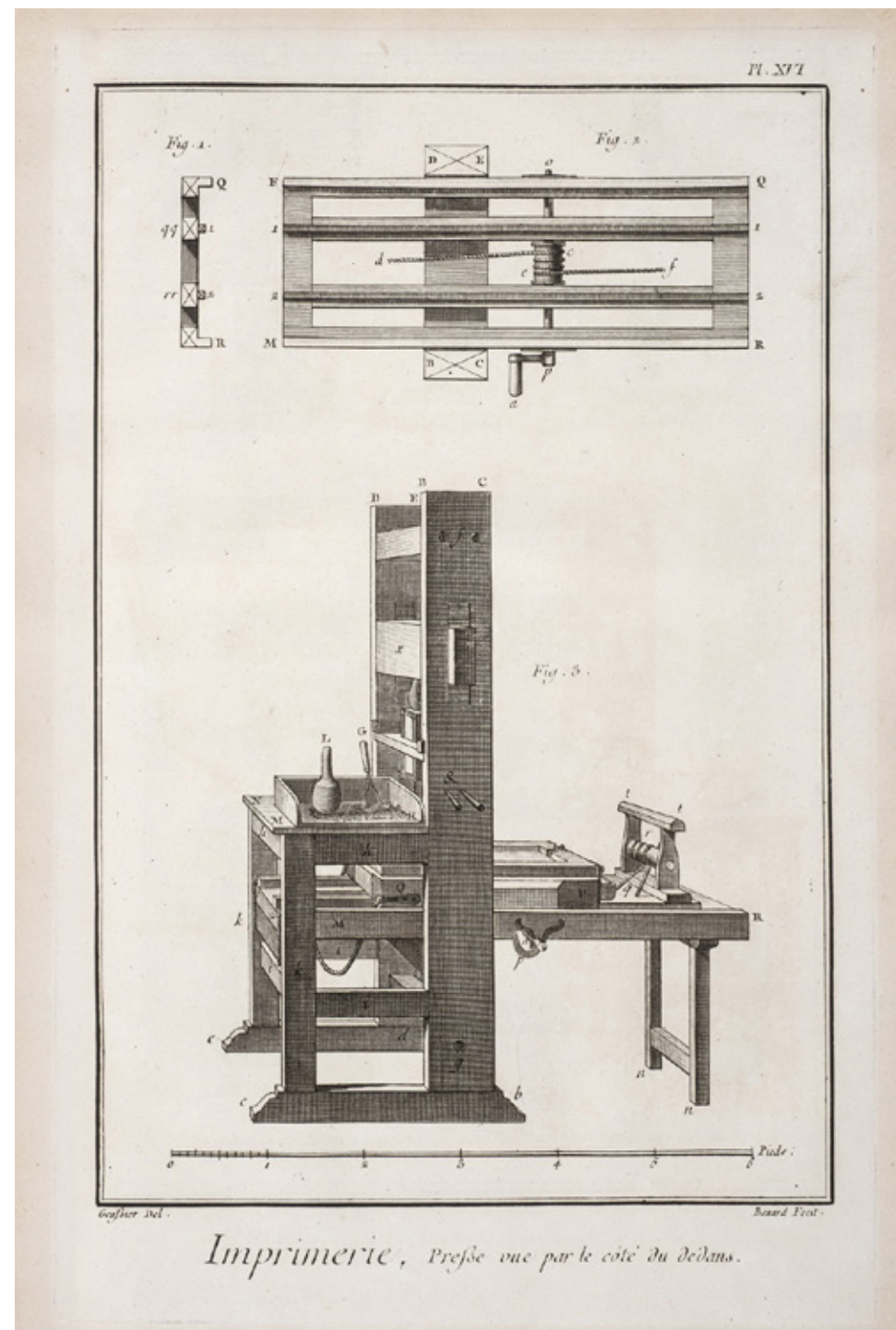
Benard fecit.

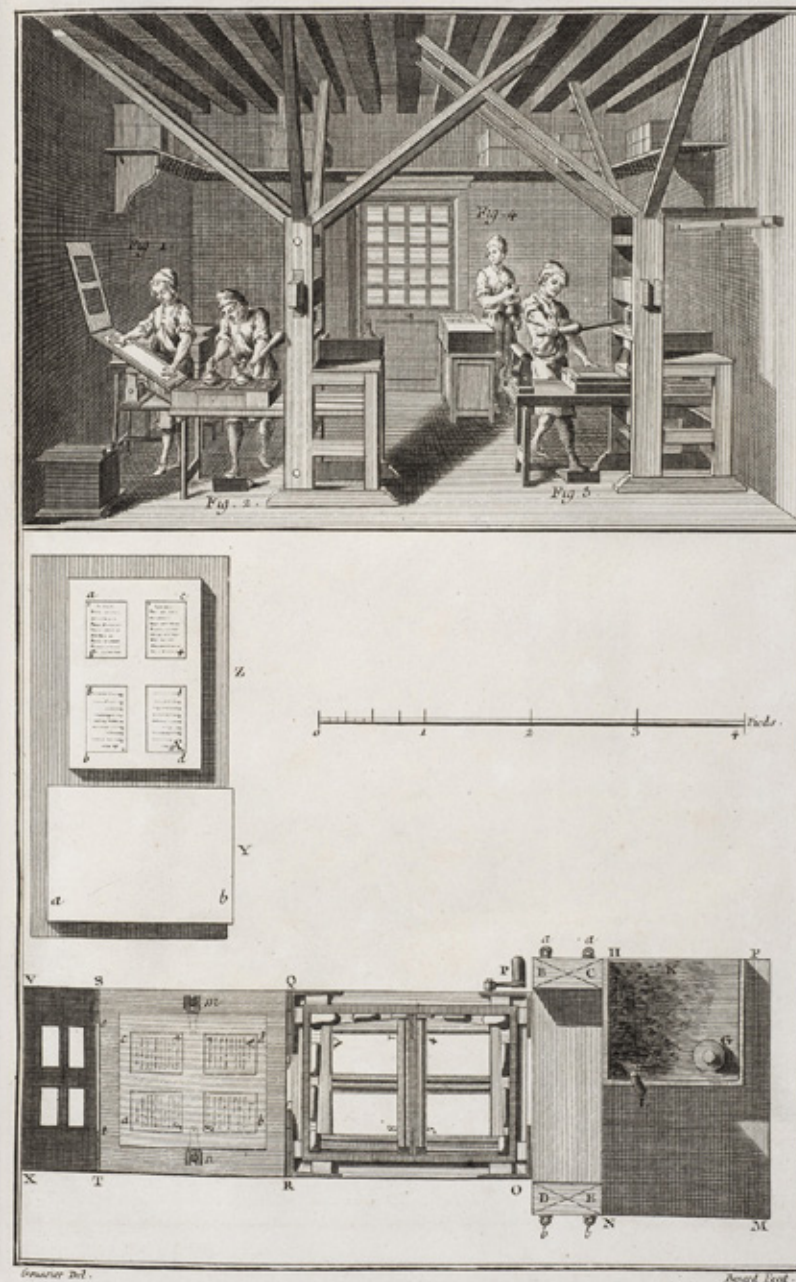
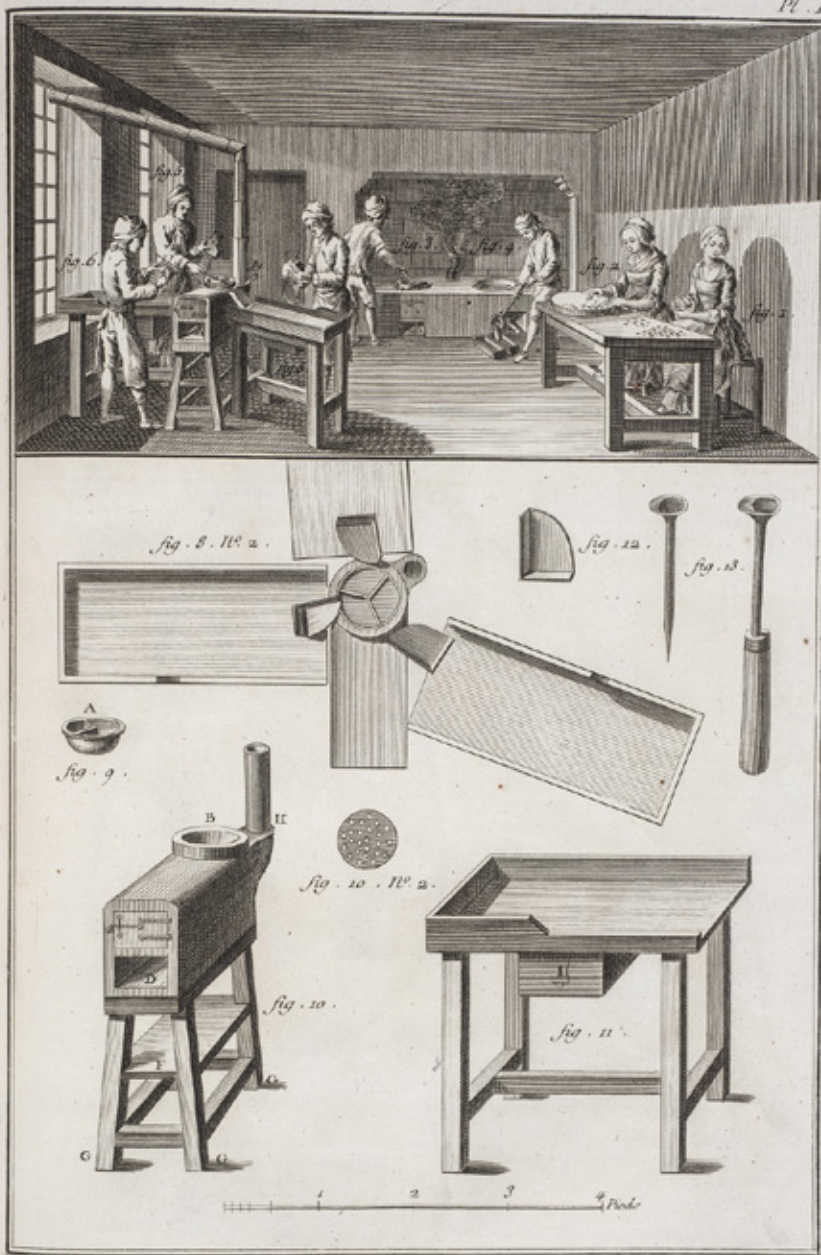
Imprimerie, Presse vue par le côté du dehors.

Però el projecte prompte canvia i els objectius són uns altres, ja que finalment es tracta no només de traduir al francès una obra ja existent, sinó que es planteja elaborar-ne una altra distinta i amb un altre mètode de treball. La seua publicació continua durant quasi 30 anys, malgrat la censura i persecució que suporten els editors, col·laboradors i impressors, i el resultat és un conjunt editorial que recull el projecte plantejat per Diderot.

Indubtablement, l'*Encyclopédie* original va superar les expectatives

inicials en el camp empresarial, comercial i cultural. Va ser tota una «revolució» tant en el seu contingut com en la seua presentació, i al mateix temps va impulsar un canvi de mentalitat que va servir d'instrument per a la revolució política i social del Segle de les Llums. Més encara: s'ha referit tradicionalment que la Revolució Francesa va tindre un dels seus telons de fons en este projecte editorial, en reunir i connectar intel·lectuals de tots els àmbits i propiciar la seua labor i la difusió de les seues aportacions.

Quant a la seua influència en el terreny empresarial i comercial, esta va ser evident en ser un vertader negoci que va implicar diferents editorials. Quan ja estem a punt de commemorar els tres segles del primer volum d'esta magna obra, la iniciativa segueix prenent-se com un model de la conjunció d'esforços, de la perseverança i de l'excel·lència tècnica.

Pel que fa al facsímil, cal indicar que tot i que només oferisca una reproducció parcial de l'obra, en conserva el sentit ple perquè destacats especialistes en el segle XVIII apor-

ten una anàlisi exhaustiva. Formen part del grup de col·laboradors noms com Roland Barthes, Andrea Calzolari, Enrico Fubini, Jacques Roger, Franco Venturi, José Luis Borges, etc.

Esta nova edició de l'*Encyclopédie* torna a ser l'exemple d'un projecte editorial que mostra la importància històrica de la impremta. De bell nou, esta vegada a la fi del segle XX, els editors són una peça clau per a la difusió de coneixements.

5

8

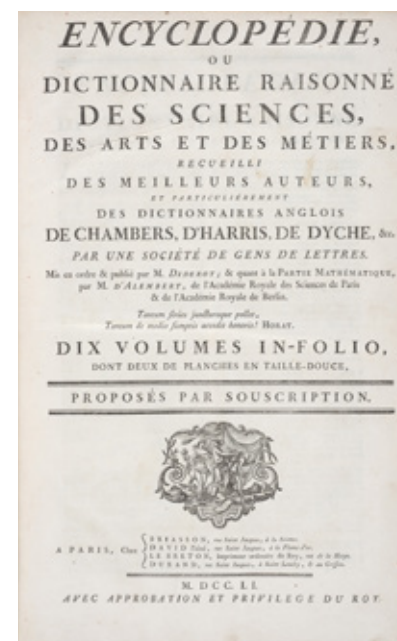
Enciclopèdies i diccionaris

Grup 2:

Enciclopèdies i diccionaris

Es una edició original datada entre 1751 i 1780 amb un total de 35 volums: 21 dels quals són textos (incloent els 4 suplement), 12 làmines (comptant el volum aparegut com a suplement) i 2 índexs. Coneguda abreviadament com l'*Enciclopèdia de Diderot i D'Alembert*, no obstant això, va ser el llibreter André Le Breton qui va intuir com a bon negoci el que en principi seria la traducció, revisió i millora de l'esmentada enciclopèdia *Cyclopaedia* britànica d'Ephraim Chambers. També aposta decididament per la iniciativa Charles-Joseph Panckoucke, qui va aconseguir els drets de l'*Encyclopédie* francesa en 1775 i podia editar els cinc volums de suplement i índexs suara esmentats.

*Encyclopédie, ou Dictionnaire
raisonné des sciences, des arts et des
métiers / par une société de gens de
lettres; mis en ordre & publié par M.
Diderot...; & quant à la partie mathé-
matique, par M. D'Alembert...*
Col·lecció Fons Fundacional. MuVIM
| Signatura: M-2/13-46

FRONTISPICE DE L'ENCYCLOPEDIE.

Originalment, s'associen amb Le Breton dos hòmens de lletres, Gottfried Sellius (alemany) i John Mills (anglés), i junts obtenen en 1745 un privilegi per a la impressió, però esta no es du a terme. Aleshores Le Breton torna a associar-se amb tres editors parisencs, Antoine-Claude Briasson, Laurent Durand i Michel-Antoine David. En eixe moment, estos preparaven l'edició d'un diccionari de medicina i entre els seus col·laboradors es trobaven Denis Diderot i Jean Le Rond D'Alembert, que finalment passen a convertir-se en responsables del nou projecte editorial en 1747.

Diderot publica en 1750 un «Prospectus» on informa sobre la futura edició, la seua magnitud (uns deu volums només, tot incloent-hi dos d'ells de il·lustracions) i el cost

total de 280 lliures esterlines (l'equivalent al salari anual d'un obrer parisenc).

Amb este plantejament comença a preparar-se una ambiciosa obra col·lectiva, on col·laboren especialistes de diverses matèries amb la finalitat de presentar un inventari complet de coneixements. Els protagonistes de l'aventura recopilen traduccions, llibres de referència, gravats, etc. i tracten amb erudits — no en va parlen d'una *société de gens de lettres*— per a obtindre tot tipus d'informació i articles. A més, en els volums s'assisteix a remissions i interconnexions constants.

Un aspecte nou i molt positiu de l'*Encyclopédie* és l'interés de Diderot per considerar les arts i els oficis com a coneixements a incloure en l'obra, cosa que atorga als artesans un valor com a professionals que fins a aquell moment no es reconeix la major part de les vegades. Així, tenim com a exemple els articles dedicats

ENCYCLOPÉDIE,
O U
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
RECUEILLI
DES MEILLEURS AUTEURS,
ET PARTICULIEREMENT
DES DICTIONNAIRES ANGLOIS
DE CHAMBERS, D'HARRIS, DE DYCHE, &c.
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

6

3

a la impremta (*imprimerie, casse, garniture, galée reliure, papier...*), la redacció dels quals està encomanada a l'obrer que s'encarrega dels caràcters i dels estris de la impremta en el mateix establiment de Le Breton. El motiu que avala esta selecció és l'experiència vital de l'escollit, que també és fill d'un artesà: donades estes circumstàncies, l'autor dels articles és posseïdor d'una visió molt detallada i realista de la manufactura, amb plena consciència de la importància d'estos coneixements pràctics.

En 1772, quan en principi es dona per finalitzada l'obra, el nom-

bre de col·laboradors ja és superior a dos-cents. Entre ells destaquen noms com François-Marie Arouet Voltaire; Charles Louis de Secondat, senyor de Brède i baron de Montesquieu; Jean-Jacques Rousseau; Paul Henri, baró de Holbach; François Dominique Toussaint; Johann Heinrich Samuel Formey; Louis Jean Marie Daubenton, i Louis de Jaucourt, tots intel·lectuals que pretenen difondre el seu saber i es serveixen d'esta obra de referència. Però noteu que, malgrat l'existència demostrada de dones molt solvents en diversos camps del coneixement, que

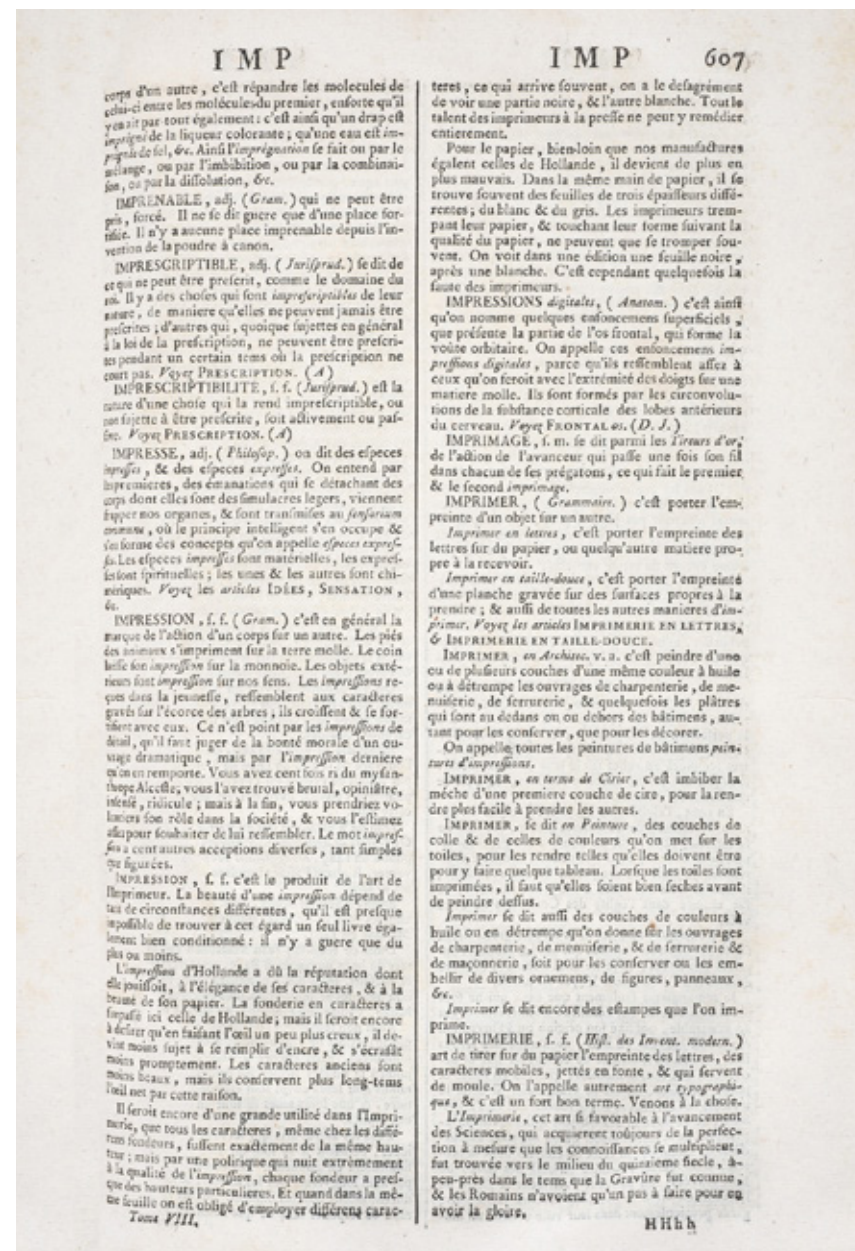
també actuen als salons privats del segle XVIII com a dinamitzadores de l'univers cultural europeu, el projecte enciclopedista prescindeix d'interlocutores femenines. Açò últim, vist des de la perspectiva feminista que es conforma a finals del segle XVIII (i que, afortunadament, hem heretat), suposa un dèficit verdaderament inexplicable i denota un biaix misogin conscient o inconscient.

En la postrema etapa, que transcorre del 1776 al 1780, Jean Baptiste Robinet i Pierre Mouchon són els que prenen el relleu de Diderot, però malgrat este important canvi,

molts subscriptors es mantenen fidels al projecte. És el cas de l'exemplar conservat a la Biblioteca del MuVIM, pertanyent originalment a un sol personatge que arreplega l'obra al llarg de tres dècades.

Volem acabar recordant que l'*Enciclopèdia de Diderot i D'Alembert*, com a punta de llança contra el pensament obscurantista i immobilista, és atacada amb vehemència fins al punt de posar en perill la continuïtat de l'edició. Però les polèmiques que origina la publicació en el segle XVIII, les infàmies de què és objecte, els obstacles que ha de superar per poder realitzar-se i arribar als seus compradors, constitueixen un dels millors exemples de la resistència dels partícips de l'esperit crític en contextos adversos o hostils. En efecte, el fet d'enfrontar-se a les veritats establides des de l'apriorisme i al dogma abraçat acríticament, cosa que segueix sent un deure intel·lectual en el nostre temps, té en esta voluminosa enciclopèdia un referent d'altura.

DISCOURS PRÉLIMINAIRE DES ÉDITEURS.

L'ENCYCLOPÉDIE que nous présentons au Public, est, comme son titre l'annonce, l'Ouvrage d'une société de Gens de Lettres. Nous croirions pouvoir assurer, si nous n'étions pas du nombre, qu'ils sont tous avantageusement connus, ou dignes de l'être. Mais sans vouloir prévenir un jugement qu'il n'appartient qu'aux Savans de porter, il est au moins de notre devoir d'écrire avant toutes choses l'objection la plus capable de nuire au succès d'une si grande entreprise. Nous déclarons donc que nous n'avons point eu la témérité de nous charger seuls d'un poids si supérieur à nos forces, & que notre fonction d'Éditeurs consiste principalement à mettre en ordre des matériaux dont la partie la plus considérable nous a été entièrement fournie. Nous avons fait expressément la même déclaration dans le corps du *Prospectus* * ; mais elle auroit peut-être dû se trouver à la tête. Par cette précaution, nous eussions apparemment répondu d'avance à une foule de gens du monde, & même à quelques gens de Lettres, qui nous ont demandé comment deux personnes pouvoient traiter de toutes les Sciences & de tous les Arts, & qui néanmoins avoient jeté sans doute les yeux sur le *Prospectus*, puisqu'ils ont bien voulu l'honorer de leurs éloges. Ainsi, le seul moyen d'empêcher sans retour leur objection de reparaitre, c'est d'employer, comme nous faisons ici, les premières lignes de notre Ouvrage à la détruire. Ce début est donc uniquement destiné à ceux de nos Lecteurs qui ne jugeront pas à propos d'aller plus loin : nous devons aux autres un détail beaucoup plus étendu sur l'exécution de l'ENCYCLOPÉDIE : ils le trouveront dans la suite de ce Discours, avec les noms de chacun de nos collègues ; mais ce détail si important par sa nature & par sa matière, demande à être précédé de quelques réflexions philosophiques.

L'OUVRAGE dont nous donnons aujourd'hui le premier volume, a deux objets : comme *Encyclopédie*, il doit exposer, autant qu'il est possible, l'ordre & l'enchaînement des connoissances humaines : comme *Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts & des Métiers*, il doit contenir sur chaque Science & sur chaque Art, soit libéral, soit mécanique, les principes généraux qui en sont la base, & les détails les plus essentiels qui en sont le corps & la substance. Ces deux points de vue, d'*Encyclopédie* & de *Dictionnaire raisonné*, formeront donc le plan & la division de notre Discours préliminaire. Nous allons les envisager, les suivre l'un après l'autre, & rendre compte des moyens par lesquels on a tâché de satisfaire à ce double objet.

Pour peu qu'on ait réfléchi sur la liaison que les découvertes ont entre elles, il est facile de s'apercevoir que les Sciences & les Arts se prêtent mutuellement des secours, & qu'il y a par conséquent une chaîne qui les unit. Mais s'il est souvent difficile de réduire à un petit nombre de règles ou de notions générales, chaque Science ou chaque Art en particulier, il ne l'est pas moins de renfermer en un système qui soit un, les branches infiniment variées de la science humaine.

Le premier pas que nous ayons à faire dans cette recherche, est d'examiner, qu'on nous permette ce terme, la généalogie & la filiation de nos connoissances, les causes qui ont dû les faire naître, & les caractères qui les distinguent ; en un mot, de remonter jusqu'à l'origine & à la génération de nos idées. Indépendamment des secours que nous tirerons de cet examen, pour l'énumération encyclopédique des Sciences & des Arts, il ne sauroit être déplacé à la tête d'un ouvrage tel que celui-ci.

On peut diviser toutes nos connoissances en directes & en réfléchies. Les directes sont celles que nous recevons immédiatement sans aucune opération de notre volonté, qui trouvant ouvertes, si on peut parler ainsi, toutes les portes de notre âme, y entrent sans

* Ce *Prospectus* a été publié au mois de Novembre 1750.

DES ÉDITEURS.

xlv

MM. BONNET & LAURENT, ouvriers en Soie, ont monté & fait travailler sous les yeux de M. Diderot, un métier à velours, &c. & un autre en étoffe brochée : on en verra le détail à l'article VELOURS.

M. PAPILLON, célèbre Graveur en bois, a fourni un mémoire sur l'histoire & la pratique de son Art.

M. FOURNIER, très-habile Fondeur de caractères d'Imprimerie, en a fait autant pour la Fonderie des caractères.

M. FAVRE a donné des mémoires sur la Serrurerie, Taillanderie, Fonte des canons, &c. dont il est bien instruit.

M. MALLET, Potier d'émail à Melun, n'a rien laissé à désirer sur la connoissance de son Art.

M. HILL, Anglois de nation, a communiqué une Verrerie Angloise exécutée en relief, & tous ses instrumens avec les explications nécessaires.

M. M. DE PUISIEUX, CHARPENTIER, MABILE, & DE VIENNE, ont aidé M. Diderot dans la description de plusieurs Arts. M. EIDOUS a fait en entier les articles de *Marchanderie* & de *Manège*, & M. ARNAULD de Senlis, ceux qui concernent la *Pêche* & la *Chasse*.

Enfin un grand nombre d'autres personnes bien intentionnées ont instruit M. Diderot sur la fabrication des *Ardoises*, les *Forges*, la *Fonderie*, *Refenderie*, *Trislerie*, &c. La plupart de ces personnes étant absentes, on n'a pu disposer de leur nom sans leur consentement ; on les nommera, pour peu qu'elles le desiront. Il en est de même de plusieurs autres dont les noms ont échappé. A l'égard de celles dont les secours n'ont été d'aucun usage, on se croit dispensé de les nommer.

Nous publions ce premier volume dans le tems précis pour lequel nous l'avions promis. Le second volume est déjà sous presse ; nous espérons que le Public n'attendra point les autres, ni les volumes des Figures ; notre exactitude à lui tenir parole ne dépendra que de notre vie, de notre santé, & de notre repos. Nous avertissons aussi, au nom des Libraires associés, qu'en cas d'une seconde édition, les additions & corrections seront données dans un volume séparé à ceux qui auront acheté la première. Les personnes qui nous fourniront quelques secours pour la suite de cet Ouvrage, seront nommées à la tête de chaque volume.

VOILA ce que nous avons à dire sur cette collection immense. Elle se présente avec tout ce qui peut intéresser pour elle ; l'impatience que l'on a témoignée de la voir paraître ; les obstacles qui en ont retardé la publication ; les circonstances qui nous ont forcés à nous en charger ; le zèle avec lequel nous nous sommes livrés à ce travail, comme s'il eût été de notre choix ; les éloges que les bons citoyens ont donnés à l'entreprise ; les secours innombrables & de toute espèce que nous avons reçus ; la protection du Gouvernement ; des ennemis tant foibles que puissans, qui ont cherché, quoique en vain, à étouffer l'ouvrage avant sa naissance ; enfin des Auteurs sans cabale & sans intrigue, qui n'attendent d'autre récompense de leurs soins & de leurs efforts, que la satisfaction d'avoir bien mérité de leur patrie. Nous ne chercherons point à comparer ce Dictionnaire aux autres ; nous reconnaissons avec plaisir qu'ils nous ont tous été utiles, & notre travail ne consiste point à décrier celui de personne. C'est au Public qui lit à nous juger : nous croyons devoir le distinguer de celui qui parle.

FIN DU DISCOURS PRÉLIMINAIRE.

ENCYCLOPÉDIE MÉTHODIQUE.

GÉOGRAPHIE MODERNE.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Chez PANCKOUCKE, Libraire, hôtel de Thou, rue des Poitevins;

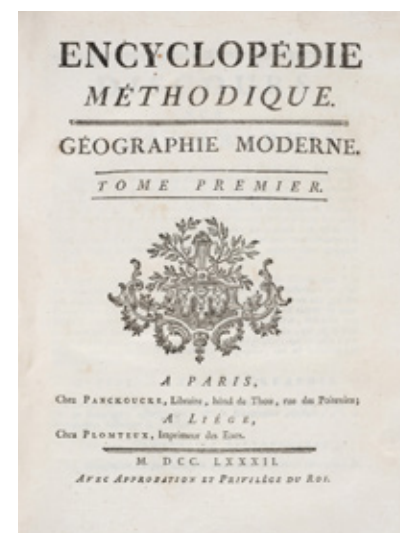
A LIÈGE,

Chez PLOMTEUX, Imprimeur des Etats.

M. DCC. LXXXII.

AVEC APPROBATION ET PRIVILÈGE DU ROI.

Encyclopédie méthodique : Géographie moderne. tome premier
/[M. Robert, Masson de Morvilliers, M. Mentelle]. A Paris : Chez Panckoucke ;
A Liège : Chez Plomteux, 1782.
Col·lecció de la Biblioteca General de
la Diputació de València. MuVIM
| Signatura: L-17/120-121

Sobra original composta per 6 volums datats entre 1782 i 1788, que pertanyen a la matèria «Geografia Moderna». Cal destacar el discurs inicial de Nicolas

Masson de Morvilliers, on explica la classificació en què es subdivideix esta matèria i comenta les fonts bibliogràfiques que es consulten per a l'elaboració.

L'*Enciclopèdia Metòdica* està composta per un total de 210 volums dels quals 53 són làmines. Un projecte gegantí que va començar en 1778 gràcies a Charles-Joseph Panckoucke i la seua editorial, i que va finalitzar en 1832, quan estava al capdavant de l'empresa el seu gendre, Agasse.

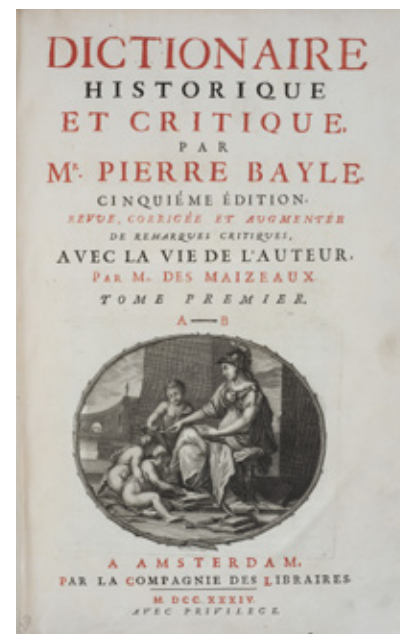
Es considera una revisió de L'*Encyclopédie* de Diderot i d'Alembert, amb una organització de caràcter temàtic i ordenació alfabètica dels termes, i l'eliminació de les remissions que poden confondre el lector. No obstant això, este mètode implica la pèrdua de caràcter interdisciplinari en desaparèixer les relacions entre matèries.

L'editor Panckoucke no ho va tindre fàcil, ja que no li va ser suficient tindre provada experiència i un cert prestigi per a aconseguir «l'èxit». No va tindre més remei que competir amb un altre llibreter, anomenat Deveria, que anuncià amb antelació una edició completa de L'*Encyclopédie* organitzada per matèries.

Tanmateix, Panckouke prompte es va defensar i, per tal de controlar el mercat europeu i protegir les seues edicions, va buscar aliats (entre ells la Société Typographique de Neuchâtel).

El control empresarial del sector editorial en diverses ciutats/països li va suposar el domini d'un ampli mercat i, a més, va aconseguir protegir una de les seues edicions: l'*Encyclopédie du Lac* o *Encyclopédie Pellet*, una versió en format més reduït (in quarto) i més accessible.

Una tret a destacar és el suport que té esta obra per part d'institucions oficials com les acadèmies. Este tipus de col·laboració més oficial donarà un matís molt diferent a L'*Encyclopédie* original i una seguretat per a ser publicada. Així, doncs, i des d'un principi, el caràcter polèmic desapareix i l'objectivitat o neutralitat es converteixen en bandera de la iniciativa.

Dictionnaire historique et critique / par ... Pierre Bayle ... ; tome second. Cinquième édition revue, corrigée et augmentée de remarques critiques, avec la vie de l'auteur / par ... Des Maizeaux. - A Amsterdam : par la Compagnie des Libraires, 1734. Col·lecció Fons Fundacional. MuVIM | Signatura: M-2/3-7

Exemplar original de la 5a edició, format per 5 volums (un més que en la primera edició de 1697). Esta ampliació és gràcies a que s'afegien textos posteriors de l'autor, una biografia d'este, una taula cronològica amb els ítems més destacats de la seua vida i, curiosament, unes actes del consistori de l'església valona de Rotterdam de 1698.

Pierre Bayle té com a objectiu en un primer moment millorar l'obra de Louis Moreri *Grand Dictionnaire historique* de 1674, i corregir els seus errors, però el resultat no és només una revisió del contingut, sinó que serveix com un nou model per a l'ús de les «notes». S'hi recull el contingut més original, el més polèmic, i fins i tot plantejaments contradictoris, a més de citar fonts, autoritats en la matèria, etc. D'esta manera es fa partícip el lector i es fomenta el pensament reflexiu i crític, i esta conducta ha arribat als nostres dies.

Este filòsof del segle XVII (1647-1706) ens ensenya a utilitzar este recurs discursiu d'una manera intel·ligent, perquè aprofita un element *a priori* marginal per desenvolupar hipòtesis i exposar informació complementària que no apareix fàcilment en altres textos (com indica ell mateix en el prefaci de la primera edició). Per este motiu la lectura es fa més complexa, ja que fins i tot hi ha reexpedicions d'una nota a una altra, cosa que permet al mateix temps una anàlisi més exhaustiva.

Per tant, i tot i que és una obra que mostra l'interés de l'època en la creació de diccionaris, no es pot considerar un diccionari a l'ús.

A banda, ja que el contingut està menys exposat al control i la censura per l'ús de les notes, s'hi inclou informació que d'altra manera no haguera sigut possible. Esta característica tan particular és la que va servir d'inspiració i referència per als enciclopedistes i científics posteriors.

L'evidència de l'èxit d'esta obra és el nombre d'edicions, fins a dotze, que es realitzen en un espai de temps de 33 anys des de 1697 fins a 1730. L'autor va ser un home perseguit per les seues creences religioses i pel seu pensament tolerant, i un crític de tot dogma, i estos trets també estan presents en la seua obra, així com en la seua trajectòria vital.

A

SON ALTESSE ROIALE
MONSEIGNEUR
LE DUC D'ORLEANS,
REGENT DE FRANCE.

ONSEIGNEUR.

*Personne n'ignore que VOTRE ALTESSE ROIALE
redoute les loüanges autant qu'ELLE les mérite; tandis
* que*

DICTIONNAIRE HISTORIQUE ET CRITIQUE.

P A R

7 M^R. PIERRE BAYLE.

4 CINQUIÈME ÉDITION.

REVUE, CORRIGÉE ET AUGMENTÉE

DE REMARQUES CRITIQUES,

AVEC LA VIE DE L'AUTEUR.

PAR M^R. DES MAIZEAUX.

T O M E P R E M I E R.

A — B

A

SON ALTESSE ROIALE
MONSIEUR
LE DUC DORLEANS,
REGENT DE FRANCE.

PRIVILEGIE.

DE STAATEN VAN HOLLAND ENDE WEST-FRIESLAND, doen te weten: Alzoo Ons te kennen is gegeven by *Pierre Brunel, R. en J. W'esten en W'. Smib en P. Humbert*, alle Burgeren en Boekverkopers der Stad Amsterdam, hoe dat zy in den Jaare 1720. van *Michael Bohm* Boekverkoper tot Rotterdam gekogt hadden alle zyne Exemplaren van *DICTIONNAIRE HISTORIQUE ET CRITIQUE* de *Mr. Bayle* in vier Stukken in Folio, met Ons Privilegie aan dito *Michael Bohm* en *Charles Lévrier* verleent, in den Jaare 1715. en alzoo de voorz. Privilegie en 't kort stont te expireren, ende de Supplianten besig zynde het zelve Boek weder te Drukken, ende zeer groote kosten daar toe hadden moeten aanwenden, zoo ook tot de merkelyke verbeteringe als vermeerderinge, en wel voornamentlyk het Leven van den Auteur, bevreest zynde dat de Supplianten dit voorz. Werk mochte worden nagedrukt, keerden zy zich tot Ons, verzoekende vernieuwinge van dito Privilegie om het voorz. *Dictionnaire Historique & Critique* de *Mr. Bayle*, *augmenté avec la Vie de l'Auteur*, door de bovengemelde Supplianten ofte namaals door hunne Erigenamen, ofte by Verkoop of Transport hun recht verkrygende, alleen te mogen hier te Lande te drukken, doen drukken, uitgeven en verkopen, met verbodt het zelve Boek in 't geheel of ten deelen hier te Lande na te drukken, te doen nadrukken, ofte buyten 's Lands nagedrukt zynde, hier te Lande in te brengen, uyt te geven ofte te verkopen, op de verbeurte van alle de nagedrukte, ingebragte of verkofte Exemplaren, neffens een boete van drie duyzend Guldens te verbeuren, t'elkens en zoo dikmaals dezelve zullen werden achterhaalt; ZOO IST, dat wy de zake en het vorz. verzoek overgemerkt hebbende, ende genegen wesende, ter bede van de Supplianten uyt onze rechte Wetenschap, Souveraine macht ende authoriteyt, dezelve Supplianten geconsenteert, geaccordeert ende geotroyeert hebben, consenteeren, accordeeren en ootroyeeren haar by dezen, dat zy geduurende den tydt van vyftien eerst agtereenvolgende jaren het voorz. Boek, genaamt *Dictionnaire Historique & Critique* de *Mr. Bayle*, *augmenté avec la Vie de l'Auteur*, in vier Stukken in Folio, in dier voegen als zulks by de Supplianten is versogt, en hier voorn. uytgedrukt staat, binnen de voorz. onze Landen alleen zullen mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkoopen, verbiedende daaromme alle en een iegelyken het zelve Boek, in 't geheel ofte ten deel te drukken, naar te drukken, te doen nadrukken, te verhandelen, of te verkopen, ofte elders nagedrukt, binnen den zelven onzen Lande te brengen, uyt te geven, ofte te verhandelen en verkoopen, op verbeurte van alle de nagedrukte, ingebrachte, verhandelde ofte verkogte exemplaren, ende een Boete van drie duysent Guldens daar en boven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier die de Calange doen zal, een derde part voor den Armen, der plaatsen daar het Casus voorvallen zal, en het resterende derde part voor de Supplianten, ende dit t'elkens, zoo menigmaal als dezelve zullen werden achterhaalt: Alles indien verstaande, dat wy de Supplianten met dezen Onzen Ootroye, alleen willende gratificeren tot verhoedinge van hare schade, door het nadrukken van het voorz. Boek, daar door ingenigen deele verstaan, den inhouden van dien te autoriseeren, ofte te advouëren, ende veel min het zelve onder onze protectie ende bescherminge eenig meerder credit, aansien, ofte reputatie te geven, nemaar de Supplianten, in cas daarinne iets onbehoorlyks zoude influëren, alle het zelve tot haren laste

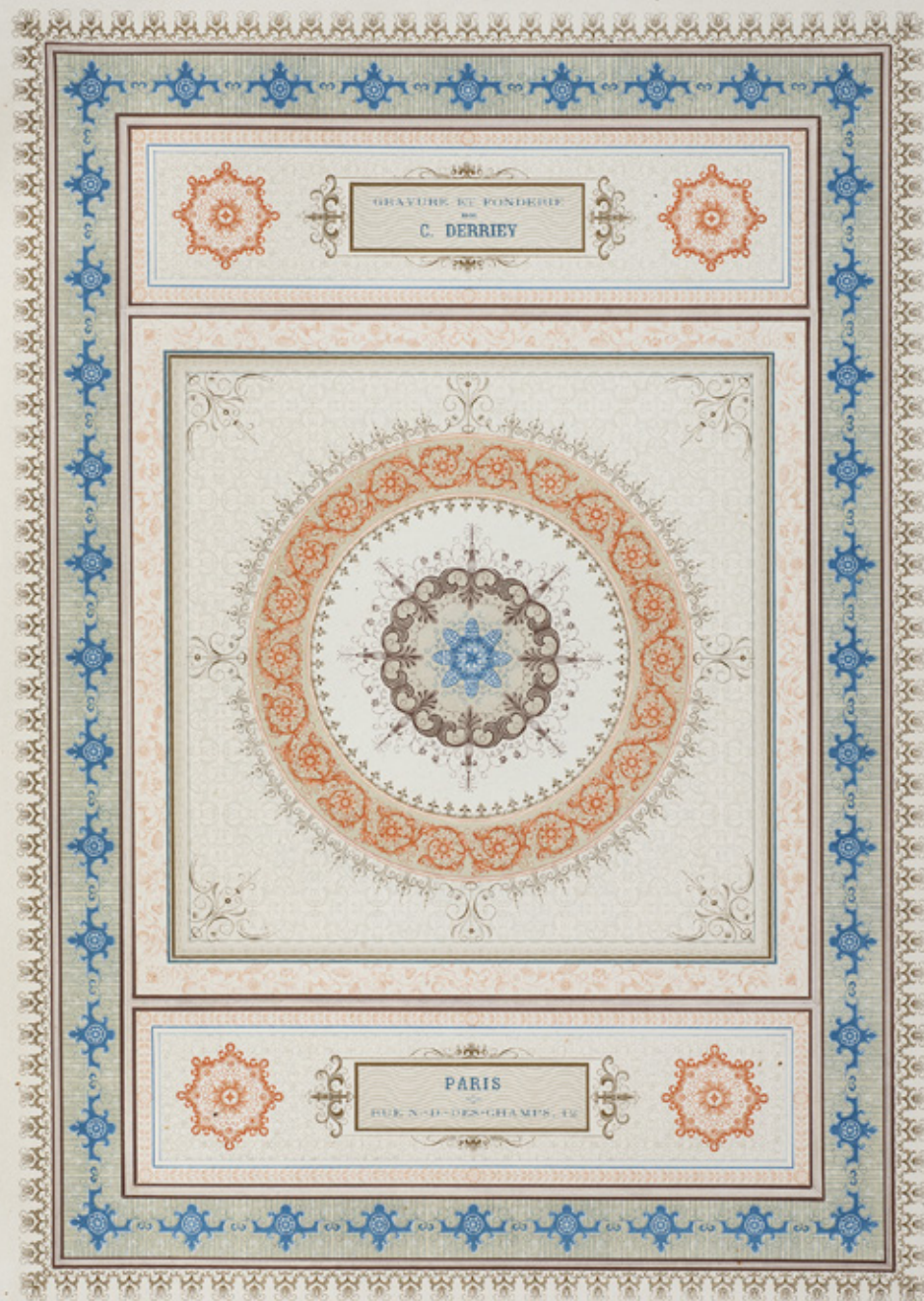

7

6

Ornaments

Grup 3:

Ornaments

Gravure et fonderie de C. Derriey :
spécimen-album. – Paris : Derriey,
1862

Col·lecció Alfons Roig, MuVIM

| Signatura: A.R./5782

Al mitjan segle XIX, els fonedors de tipus exercien el seu ofici amb una exuberància extraordinària, creant una nova i enlluernadora gamma de tipus de lletra i ornamentació la bellesa i la sumptuositat de la qual segueixen sent insuperables.

Este volum de «Grabado y fundición de C. Derriey, álbum de muestras» publicat a París en 1862 constitueix l'obra més famosa de Charles Derriey, un dels mestres fundidors tipogràfics mestres més reputats (maître-fondeur) i conegut en l'època com «el Rafael dels Gra-

vadors». Format a Besançon, es va distingir en 1839 per la fabricació d'una impremta rotativa que numerava les pàgines. Derriey va enriquir la impremta amb unes decoracions artísticament perfectes, així com una extensa varietat de tipus de lletra ornamentals. Este catàleg es considera una obra mestra de la tipografia.

7

9

LES PETITS ALPHABETS DU BRODEUR

par E. Guichard

PL. VII.

Héliographie P. Albert Dujardin

Déposé

Les petits alphabets du brodeur : compositions originales inspirées de nos grandes époques décoratives / par Ed. Guichard. – Paris : Héliographie P. Albert Dujardin, 1886
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./G-58

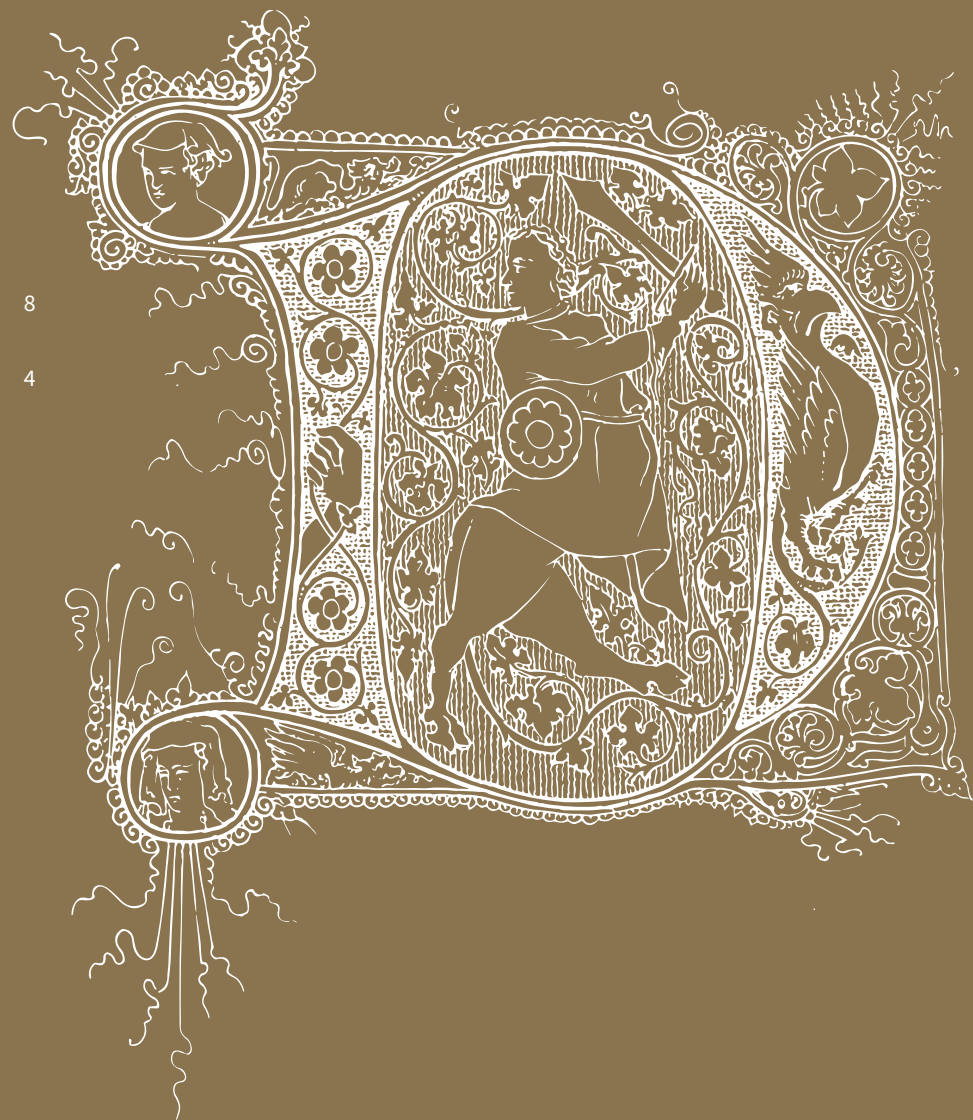
El fet de dibuixar les pròpies inicials amb agulla i fil va ser per a moltes dones la primera forma d'escriptura, i els famosos *marquoirs* es van convertir en veraders exercicis de lectura i escriptura. Trobem ja en el segle XVI els primers esquemes impresos, procedents d'Alemanya i Itàlia i amb temes típics de l'època: decoracions florals, religioses i heràldiques, si bé el segle XIX constitueix l'autèntica edat d'or del brodat en punt de creu. En eixe moment els grans progressos de la impremta van permetre satisfer la creixent demanda d'esquemes i models, cosa que va incrementar el nombre de publicacions.

Edouard Guichard (1815-1882), arquitecte i decorador, va ser president de la Unió Central de Belles Arts Aplicades a la Indústria a França, des de la fundació en 1864 fins al 1874. Autor a més d'obres dedicades a les arts decoratives i els teixits.

Esta carpeta editada en 1886 8
conté lletres per al brodat inspira- 3
des en grans èpoques decoratives
sobre 25 làmines heliogravades, tècnica inventada en 1826 per Joseph Nicéphore Niepce. L'heliografia i el seu creador poden ser considerats com els fonaments de la fotografia moderna.

8

4

8

5

Album de lettres anciennes : Initiales, Fragments, etc. extraits de Missels, Bibles, Manuscrits, etc. du XIIe au XIXe Siècle / recueillis, dessinés et gravés par Louis Seghers. - [Paris : Maison André Daly fils et cie], [ca. 1850]
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./1293

Una de les paradoxes de la invenció de la impremta va ser la proliferació, en les albors del segle XVIII, de models cal·ligràfics en diferents regions d'Europa. La paradoxa es deu al fet que s'havia reduït l'ús de l'escriptura aplicat a la còpia de lli-

bres, perquè en eixe terreny els tipus mòbils van desplaçar gradualment l'escriptura manual (encara que sense desbancar-la). La impremta oferia les condicions tècniques per a garantir la igualtat en la reproducció dels caràcters, possibilitat que no podien oferir els textos manuscrits. D'esta manera, amb les premses mecàniques es van imprimir múltiples tractats sobre l'art de l'escriptura en què es reproduïen cal·ligrafies mitjançant estampes.

Hi trobem una recopilació de tipus de lletra i inicials antigues utilitzades en missals, bíblies o ma-

8 fica. Una tradició que va mantindre
el seu fill, Jules Seghers, amb la in-
6 troducció del color mitjançant la
cromolitografia, un mètode de la li-
tografia a través del qual els dibuixos
són impresos en colors.

Este tipus d'obres van ser habituals a mitjan segle XIX, emmarcades en el moviment d'Arts i oficis (*Arts and Crafts*) que va intentar transformar el disseny i la decoració. Es tractava d'una reacció contra la disminució de la qualitat en els estàndards que artistes, dissenyadors i creadors van associar a la producció de màquines i fàbriques i que, en el nostre àmbit, es va concretar en una renovació de dissenys tipogràfics com a font d'inspiració artística.

XVIIe ET XVIIIe SIÈCLE

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
VWXYZ.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

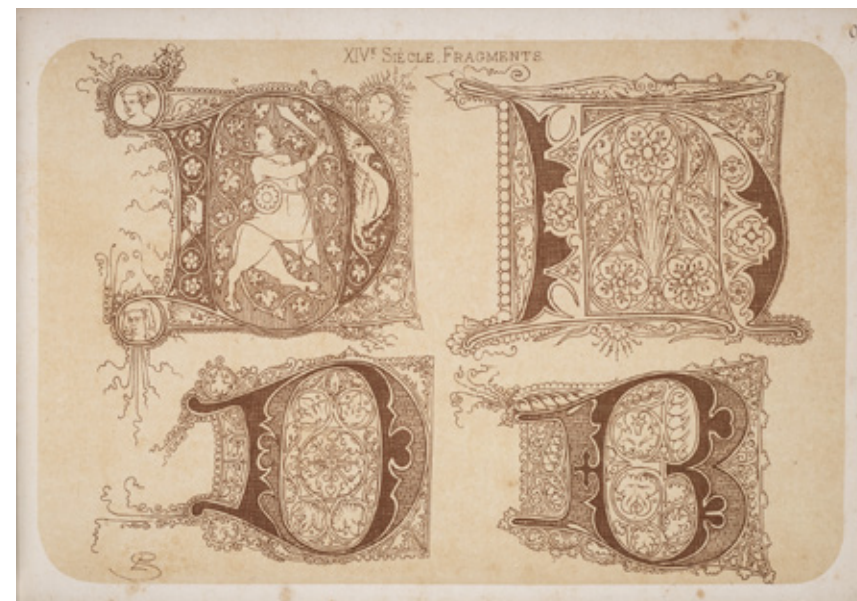
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz & c.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R
S T U V W X Y Z.

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u
v w x y z & A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z , ;

Grup 3
Ornaments

9

0

Gravat

MANUELS - RORET.

NOUVEAU MANUEL

COMPLET

DU GRAVEUR,

OU

TRAITÉ DE L'ART DE LA GRAVURE EN TOUT GENRE,

D'APRÈS

LES RENSEIGNEMENTS FOURNIS PAR PLUSIEURS ARTISTES,

ET RÉDIGÉ

Par A. M. **PERROT**,

Membre de l'Athénée des arts, de la Société philotechnique, de celle de Géographie, de la Société d'Agronomie pratique, etc.

Nouvelle édition très-augmentée,

Par M. **F. MALEPEYRE**.

PARIS,

A LA LIBRAIRIE ENCYCLOPÉDIQUE DE RORET,

RUE HAUTEFEUILLE, 10 BIS.

1844.

Grup 4:

Gravat

Nouveau Manuel complet du graveur, ou Traité de l'art de la gravure en tout genre d'après les renseignements fournis par plusieurs artistes, et rédigé / par A.M. Perrot. - Paris : Roret, 1844

Col·lecció Lambert. MuVIM

| Signatura: A.L./1199

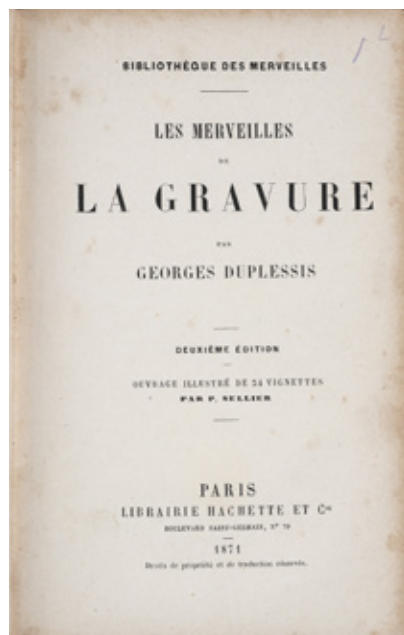
En el segle XIX, en un context d'acceleració del canvi tècnic, van començar a aparèixer a Europa les col·leccions de manuals de divulgació científica o de «ciència i cultura popular». Ja en 1825 Nicolas Roret va començar a publicar a França una cèlebre col·lecció de manuals enterament dedicats a les ciències i les arts i oficis industrials com este dedicat al gravat, publicat en 1844. S'hi recull una història del gravat i les seues tècniques, incloent nous mètodes de l'època com la *electrographie* i el gravat mitjançant electricitat.

Els Manuals Roret s'editaven en xicotet format i es venien a un preu assequible. En 1860 la col·lecció comptava ja amb més de 250 títols.

Aristide Michel Perrot (1793-1879) va ser un geògraf i cartògraf especialitzat en l'elaboració de mapes decoratius en miniatura. Esta relació el va portar a interessar-se per les tècniques emprades en la seua elaboració.

AVIS.

Le mérite des ouvrages de l'Encyclopédie-Roret leur a valu les honneurs de la traduction, de l'imitation et de la contrefaçon. Pour distinguer ce volume, il portera à l'avenir la signature de l'Editeur.

Les merveilles de la gravure / par Georges Duplessis; ouvrage illustré de 34 vignettes par P. Sellier. - Paris : Hachette, 1871
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./718

Estudi històric sobre l'origen del gravat, períodes i fases de les arts gràfiques i desenvolupament de les seues tècniques a Itàlia, Espanya, Països Baixos, Alemanya, Anglaterra i França, on inclou un índex de gravadors.

Les merveilles del gravat de George Duplessis va pertànyer a la col·lecció «Bibliothèque des Merveilles» (Biblioteca de les meravelles) i va reunir 34 il·lustracions produïdes mitjançant el gravat d'estampa, les quals va il·lustrar P. Sellier. En el text, Duplessis hi va abordar dos procediments d'esta tècnica: el gravat en buit sobre metall, i el realitzat amb burí en fusta per a obtindre zones en relleu.

El gravat buit, també conegut com gravat calcogràfic o gravat calcografiat, és un tipus de gravat realitzat sobre metall en el qual la superfície no gravada roman en blanc i els traços que queden gravats a la placa són els que, en rebre la tinta, crearan la imatge. El suport utilitzat per a les matrius pot ser de coure, zinc, llautó, ferro...

D'altra banda, el gravat amb burí va començar a ser utilitzat ja en el segle XV i consisteix a gravar directament la planxa metàl·lica amb este instrument, que separa fils de coure que deixen ranures i formen el dibuix. Posteriorment s'entinta i s'estampa en un tòrcul, sobre un paper humit. Es pot utilitzar en solitari o completant el treball de l'aiguafort o la punta seca. El segle XVIII va ser un

moment d'auge d'esta tècnica gràcies en gran part a l'Acadèmia Francesa i que la mateixa *Encyclopédie* de Diderot i d'Alembert està il·lustrada amb burins.

Apassionat del gravat, Georges Duplessis (1834-1899) va rebre per la seua *Història del gravat a França* (1860) el primer premi Bordin de l'Acadèmia de Belles Arts, que li va donar l'oportunitat de residir a Roma (premi que tornaria a guanyar anys més tard). En tornar, va prosseguir la seua activitat com a historiadore de la impremta a través d'articles i monografies com *Les Merveilles de*

la gravure, publicada per Hachette. En 1870 es va convertir en bibliotecari de la Biblioteca Imperial de França i va ajudar-ne el director, Henri Delaborde, a aconseguir les més apreciades estampes. Membre també de la Societat Nacional d'Antiquaris de França i de la Societat Francesa de Gravats, a més de Cavaller de la Legió d'Honor. Finalment, en 1885 va succeir Delaborde a la direcció del Gabinet d'Impressions de la Biblioteca Nacional de França, càrrec que va ocupar fins a la seua mort.

Fig. 27. — Le Temps faisant enfin rendre justice à la Vérité. Estampe de Gérard Audran, d'après N. Poussin.

463

A mon cher neveu et fils

Max Forzy

Famille et affection

Maxime Lalanne

TRAITÉ
DE
LA GRAVURE
A L'EAU-FORTE

la

Gravure

*Traité de la gravure à l'eau-forte /
texte et planches par Maxime La-
lanne. - Paris : Cadart, [ca. 1890]
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./1347*

TRAITÉ
DE
LA GRAVURE
A L'EAU-FORTE

9

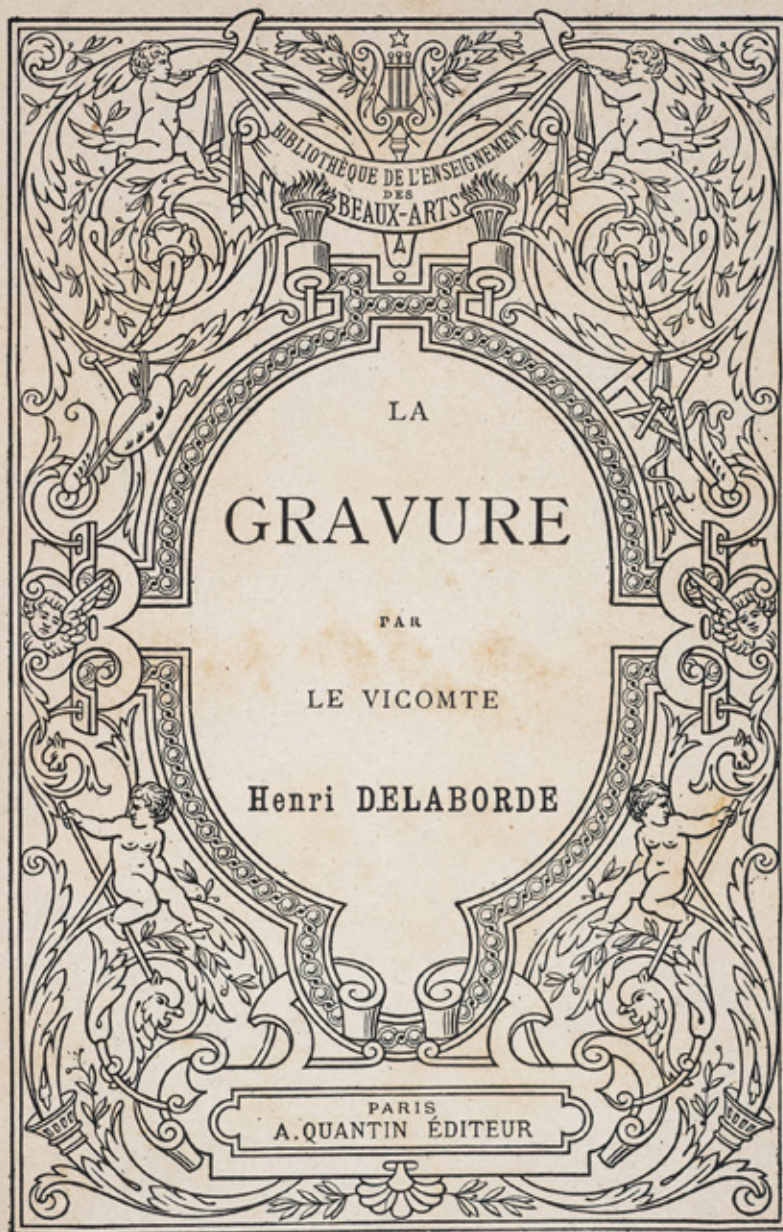
9

La segona meitat del segle XIX va ser a França un període d'intensa renovació i recuperació de tècniques manuals tradicionals. A partir de 1860, tindrà lloc un fenomen col·lectiu de ressorgiment de l'aiguafort que convidarà els pintors-gravadors a formar societats independents, allunyats de jurats academicistes. El seu objectiu era enfortir el desenvolupament del gravat original abandonant la reproducció d'obres mestres del passat en favor de la lliure creació, en contraposició al gravat en burí, la litografia i la fotografia.

El 1866 Máxime Lalanne, gravador a l'aiguafort i estampador estretament unit a la Société des Aquafortiste, va publicar el *Traité de la gravure à l'eau-forte*, primer tractat que es va escriure al voltant de la renovació d'esta tècnica i en el qual descriuen nous mètodes com l'inventat per Bracquemond, anomenat tècnica a la ploma, i utilitzat

entre d'altres per Manet. Esta tècnica es fonamenta en el dibuix directe sobre la planxa de metall amb un producte de dibuix soluble en aigua.

Presentem ací un exemplar corresponent a la 4a edició d'esta obra que conté una dedicatòria manuscrita realitzada pel mateix autor i publicada cap al 1890, mostra de la vigència del seu contingut en dècades posteriors.

La gravure: précis élémentaire de ses origines, de ses procédés et de son histoire / par le Vte Henri Delaborde.
 Paris : A. Quantin, 1882
 Col·lecció Lambert. MuVIM
 | Signatura A.L./1088

Q'auge de la fotografia a mitjan segle XIX va afavorir la proliferació d'edicions il·lustrades d'obres d'art. Inclús els artistes van quedar captivats per esta tècnica i van decidir fotografiar les seues obres, cosa que va substituir els sistemes anteriors del gravat o la litografia. En 1853, Delacroix va pensar que Durieu publicaria els seus esbossos fotografiant-los, i Courbet volia que els seus quadros es vengueren en làmines soltes en la seua exposició de 1855.

Este nou procediment seria un component més en la rivalitat entre mètodes de reproducció. Henri Delaborde, en comparar els gravats amb les fotografies, acusava estes últimes de distorsionar el model original i les va definir com a obres mediocres.

D'esta confrontació, gravat i litografia eixiren reforçats, ja que antics plantejaments sobre la seua capacitat

artística i creativa es tornaren a debatre i van consolidar el seu paper entre les altres belles arts perquè, en comparació amb la fotografia, estes eren tècniques considerades més intel·lectuals i imaginatives.

Igual que Duplessis, Delaborde realitza un repàs per la història del gravat a Europa i l'evolució de les tècniques en un context d'exalçament de la tècnica del gravat respecte a altres tècniques innovadores.

Henri Delaborde (1811-1899) va ser un reconegut pintor a França i les seues obres van arribar a exhibir-se al Saló de París. A causa de problemes de salut va haver d'abandonar la pintura al voltant de 1850. Va convertir-se en un escriptor d'art per a la *Revue des Deux Mondes*, diari on va publicar articles sobre la història del gravat mentre col·laborava en la *Gazette des Beaux-Arts*. Finalment, estos articles van ser publicats com *Études sur les beaux-arts en France et en Italie* (1864). Una vida dedicada a l'art què el va portar a ser curador en cap a la Sala d'Impremta de la Bibliothèque Nationale de París i secrétaire perpétuel de l'Académie des Beaux-Arts.

1

0

1

FIG. 22. — BACCIO BALDINI

Le prophète Baruch.

LTIMO MIE PARLAR FIE DIVERA CIE
PERO CHE GIUNTI ZONGLIVIME CANTI

FIG. 23. — BACCIO BALDINI.

La Sibylle de Cumes.

Història de l'art tipogràfic

que a principio amicitias fidei
probate iam fidei veteris ami-
ticie noua p̄ferebāt. Opera em̄
la necessitudo est: et xpi gloriā
copulata: quā non uiluas re-
familiaris: et p̄sētia tantū
corporē: nō sū sola ⁊ palpan-
adulatio: sed et timor: et diu-
narū scripturaz studia cōciliā
legimus in veterib; historiis
quosdā lustrasse puñtias: nō
uos adisse p̄p̄os: maria trās-
se: ut eos quos ex libris noui-
rant: corā quoq; uiderent. Si

Grup 5:

Història de l'art tipogràfic

Disertación sobre el origen del nobilísimo arte tipográfico, y su introducción y uso en la ciudad de Valencia de los Edetanos / escribida D. Joseph Villarroya. - En Valencia: y Oficina de D. Benito Monfort, 1796.

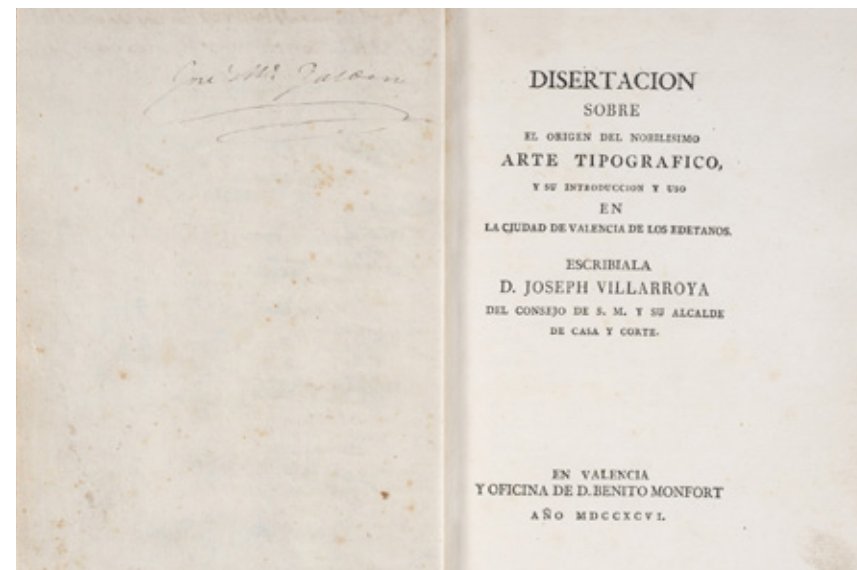
Col·lecció Fons Fundacional. MuVIM

| Signatura: M-1/252

Obra realitzada per José de Villarroya a partir de materials preparatoris de «La historia del derecho valenciano», pròleg a l'«Obra de los Fueros de Valencia», considerada obra magna d'este autor.

Va ser un extraordinari i culte personatge, format en la historiografia crítica i il·lustrada i regalista convençut. Va estudiar dret i filosofia a la Universitat de València, on es va distingir en l'exercici de l'advocacia. Més endavant va ser nomenat en 1779 degà del Col·legi d'Advocats en esta ciutat. Jutge d'Apeo i Des-

linde del Maestrazgo de Montesa, alcalde honorífic de Casa y Corte, i Acadèmic d'Honor de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, algunes de les seues obres han sigut 1 profusament utilitzades i citades en la historiografia valenciana. En eixe 0 sentit cal destacar l'edició preparada per Villarroya de la correspondència 8 entre en Gregori Mayans i en José Nebot i Sanz, a les quals va acompanyar d'estudi preliminar i notes.

Entre el conjunt d'obres inscrites en la tradició crítica que va caracteritzar la historiografia valenciana del segle XVIII, n'hi havia amb una finalitat eminentment pràctica, però també n'hi trobem altres de caràcter

més erudit i crític com esta *Diser-tación sobre el origen del nobilísimo arte tipográfico, y su introducción y uso en la ciudad de Valencia de los edetanos*, on destaca la precoç introducció de la impremta a València en 1474. Parlem d'un treball publicat en 1796, quan la recuperació demogràfica, econòmica i cultural de mitjan de segle també havia portat una dignificació de la impremta, després de la decadència material del segle XVII, fet que aconseguia que arribara a l'altura de les millors premses estrangeres. Destaquen en este ressorgiment els noms d'Ibarra i Sancha a Madrid, i els de Monfort, Bordazar i els germans Orga a València.

Esta obra va ser impresa precisament a l'Oficina de Benito Monfort Besades (ca. 1715-1785), fundador d'una gran dinastia d'impressors. Una oficina que, en 1796, havia sigut heretada pel seu primogènit, Manuel Monfort Asensi.

Illustrierte geschichte der buchdrucker-kunst : illustrierte geschichte der buchdruckerkunst. Mit besonderer Berücksichtigung ihrer technischen Entwicklung bis zur Gegenwart / Von Karl Faulmann. - Wien ; Pest ; Leipzig: Hartleben, 1882.
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L/1611

Karl Faulmann (1835-1894) va ser un tipògraf, estenògraf, erudit i teòric de la taquigrafia. Inicial-

ment es va formar per a ser tipògraf, i en 1854 després de visitar l'Erste Allgemeine Deutsche Industrieausstellung (Primera Exposició General de la Indústria Alemanya celebrada a Munic) va quedar fascinat pels tipus de taquigrafia Stolze. A partir d'este moment, va treballar per desenvolupar-los en el sistema de taquigrafia generalitzat de Gabelsberger.

En 1856 va aconseguir produir una primera versió d'estos tipus,

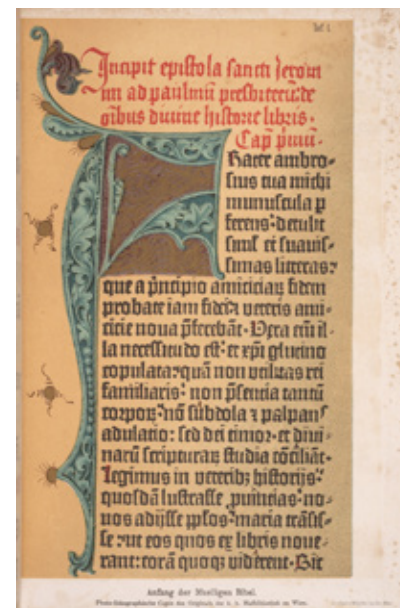

que després va usar en versions millorades durant quatre dècades en la impressió de revistes i llibres de text taquigràfics. Després de molts esforços, va aconseguir en 1874 simplificar el sistema Gabelsberger i va acabar desenvolupant el seu propi mètode, molt més simple, anomenat fonografia o taquigrafia fonètica.

emprendre el seu primer intent de recopilació i representació sistemàtica de tots els mètodes d'escriptura coneguts. Uns anys més tard (1881-1883) va aparèixer-ne una altra, *Ety-mologische Wörterbuch der deutschen Sprache* (Diccionari etimològic de la llengua alemanya). Entre estos dos anys publicaria *Illustrierte geschichte der buchdruckerkunst* (Història il·lustrada de l'art de la impressió, 1882), una de les obres d'esta exposició.

MODELO PARA LA CORRECCION.

En esto descubrieron treinta ó cuarenta molinos de viento que hay en aquel campo; y así como don Quijote los vió dijo á su escudero: la venturfa va guiando nuestras cosas mejor de lo que acertáramos á desear; porque allí, ves amigo Sancho Panza, donde se descubren treinta ó pocos más desaforados gigantes con quien pienso hacer batalla y quitarles á todos las vidas, con cuyos despojos comenzaremos á enriquecer: que esta es buena guerra, y es ~~un~~ servicio de Dios quitar tan mala simiente de sobre la faz de la tierra. ¿Qué gigantes? dijo Sancho Panza. Aquellos que allí ves, respondió su amo, de los brazos largos, que los suelen tener algunos l casi dos leguas. Mire vuestra merced, respondió Sancho, que aquellos que allí se parecen no son gigantes sino molinos de viento, y lo que en ellos parecen brazos son las aspas que volteadas del viento hacen andar la piedra del molino. Bien parece, respondió don Quijote, que no estás cursado en esto de las aventuras: ellos son gigantes, y si tienes miedo quítate de ahí y ponte en oración en el espacio que yo voy á entrar con ellos en fiera y desigual batalla. Y diciendo esto dió de espuelas á su caballo locitante sin atender á las voces que su escudero Sancho le daba, advirtiéndole que sin duda alguna en molinos de viento y no gigantes aquellos que iba á acometer. Pero él iba tan puesto en que eran gigantes, que ni oía las voces de su escudero Sancho, ni echaba de ver aunque estaba ya bien cerca lo que eran, antes iba diciendo en voces altas: non fuyades, cobardes y viles criaturas, que un solo caballero es el que os acomete. Levantose en esto un poco de viento, y las grandes aspas comenzaron á moverse, lo cual visto por don Quijote dijo: pues aunque movais más brazos que los del gigante Briareo me lo habeis de pagar. Y en

Modelo para la corrección [de textos]
- Valencia: Imp. N. Rius, [ca. 1890]
Arxiu Ermita Llutxent. MuVIM
| Signatura: ER C.12/87

Es tracta d'un model utilitzat en la impremta de Nicolas Rius per a la correcció de textos utilitzant un fragment d'una obra literària, *El Ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*.

A la biblioteca del MuVIM es custodia part dels documents de l'arxiu familiar de la nissaga d'impressors Monfort-Rius.

A través d'este arxiu podem conèixer com era la impremta per dins, des de la producció de les obres fins als estris que utilitzaven, el llistat dels diferents títols impresos, etc. Cal destacar algunes obres manuscrites que són els originals que l'autor lliurava a la impremta perquè s'imprimiren.

Els signes de correcció són anteriors a la invenció de la impremta; els primers correctors de manuscrits els van crear per corregir el treball dels copistes, de fet, senyalaven al marge els signes que indicaven la correcció. Estos signes només tenen un signi-

ficat convencional, perfectament conegut per correctors, caixistes i teclistes, així com per altres persones directament relacionades amb la impremta, com ara escriptors i traductors.

Per corregir les proves de pàgina de la composició tradicional, el corrector de proves havia de ser una persona molt instruïda, amb una cultura general completa i una bona base de coneixements de composició gràfica. Havia d'especialitzar-se en ortografia i gramàtica espanyoles, posseir coneixements de llatí o grec i de les principals llengües modernes. En la pràctica, els correctors de proves eren assistits en general per aprendents, que llegien en veu alta l'original, mentre que el corrector revisava la galerada —el tros de composició que cabia a la safata, anomenada galera o galerí— i marcava la prova amb les anomenades crides, signes o esmenes i els senyals que observem clarament en el text.

VALENCIA

Lope de la Roca.

1496-1497

Este impresor, que él se llama alemán en los colofones de sus libros, yo creo que era español, pues la manera de emplear el nombre y el apellido así lo indica; aprendió su oficio donde Pedro Michael y por eso se ve en su marca la misma cruz que en la de Michael, y como impresor que aprendió su oficio en Alemania, se llama alemán.

La marca es geométrica, el brazo de la cruz parte el círculo verticalmente, y en la parte interior de éste y sobre el brazo, se halla el trazo que indica un solo impresor, y a los lados sus iniciales, y abajo en las esquinas del círculo, su denominación de alemán.

Fig. 40, reducida

La figura 40 la utilizó en la obra
PHALARIS. *Epistolae*. Valencia, 1496.

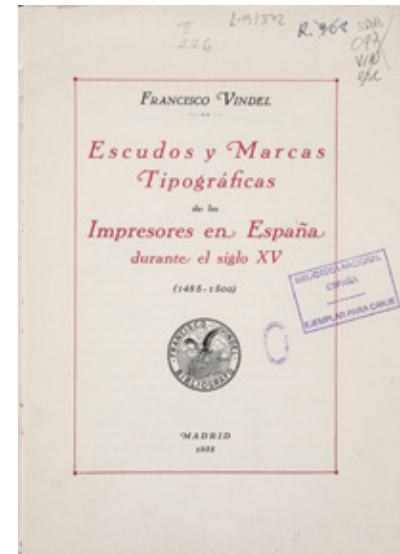
La figura 41 es muy igual a la anterior, pero más pequeña, con las iniciales cambiadas, y en la parte inferior dice «Alema», mientras que en la otra se lee «Alama». La usó en la obra:

VILLENA. *Vita Christi*. Valencia, 1497.

Fué impresor de algunas obras durante el año 1487 en Murcia, y desde 1495 a 1497 en Valencia.

Fig. 41, reducida

Escudos y marcas tipográficas de los
impresores en España durante el si-
glo XV (1485-1500) / Francisco Vindel.
- Madrid: Francisco Vindel, 1935.
Col·lecció Biblioteca General de la
Diputació de València. MuVIM
| Signatura: L-19/372

Este llibre és un primer estudi sobre les marques dels tipògrafs d'Espanya en el segle xv. Estes apareixen per primera vegada a la Corona d'Aragó en l'any 1485 i només les utilitzaven els tipògrafs estrangers.

Les marques tipogràfiques dels llibres del segle xv que apareixen en esta època a Espanya, llevat d'algunes excepcions, tenen la mateixa característica, ostentar una creu en la part superior i quasi sempre sobre un cercle (símbol de perfecció). Estos signes podien ser la representació de la màxima perfecció assenyalant a la impremta com a element crucial de la cultura.

L'autor del llibre, Francisco Vindel Angulo (1894-1960), va ser llibreter i bibliograf. La primera conferència que imparteix vinculada al

llibre va ser el 27 de març de 1934 a la Cambra Oficial del Llibre de Madrid i s'intitulava «El libro español, su labor cultural y bibliográfica desde la introducción de la imprenta en España hasta nuestros días», primera de les nombroses dissertacions que li seguiran sobre el mateix tema. Eixe mateix any decideix tancar la seua llibreria i desenvolupa des d'eixe moment una intensa activitat en el camp de la bibliografia, en general, i dels incunables, en particular.

En 1945 publica el primer volum de *El arte tipográfico en España durante el siglo XV*, una ambiciosa història gràfica de la impremta espanyola. Les seues assignacions han sigut revisades i, en ocasions, corregides per incunabulistes de la talla

d'Antonio Odriozola o per Manuel Sánchez Mariana, cosa que de cap manera resta importància a un repertori tan útil per a l'estudi de la impremta espanyola.

Que quieren esas nubes
Que con furor se agru-
pan del aire transparente
por la región azul ?

[Muestras tipográficas].
[S.l.: s.n., ca. 1800]
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./1673

Col·lecció de retalls amb diferents tipografies, algunes amb inicials decorades, muntades sobre fulls de cartó.

La tipografia es defineix com l'art del disseny de lletres. En estos exemples podem observar diferents estils que anaven apareixent i que imitaven les diferents escriptures de cada època.

Esta col·lecció de retalls forma part de la biblioteca de la família Lambert (una família d'arquitectes, artistes gràfics i pintors) instal·lada a Xàbia al voltant de 1920.

1
1
7

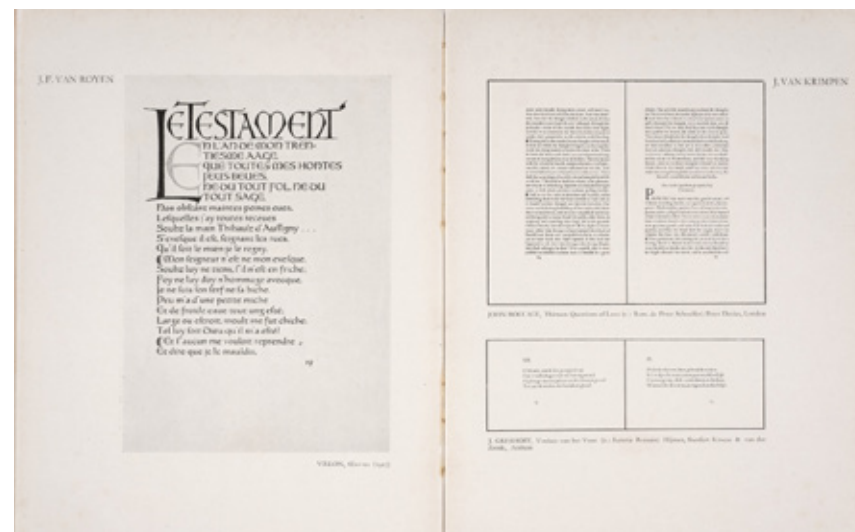
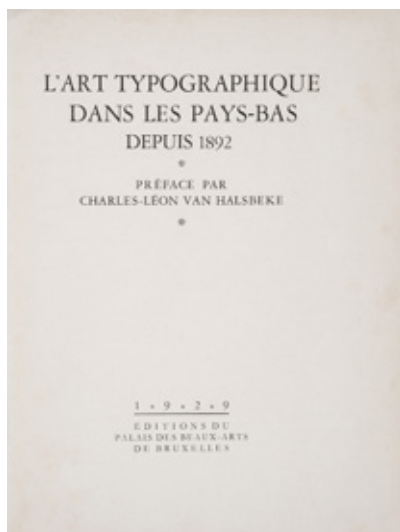

Nunca segundas partes fueron buenas.
El que toma á dar se obliga. Valencia. &

Querrá creer vuesa merced, señor bachiller, que han encontrado malicia en la primera carta que le escribí, y cuya publicidad de ninguna manera he podido evitar

Vanos son los hombres ꝑ
por las cosas vísibles no
han llegado á mí:

1

2

- 0 *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892 / préface par Charles-Léon van Halsbeke. - Bruxelles : Éditions du Palais des Beaux-Arts, 1929.*
Col·lecció Lambert. MuVIM
| Signatura: A.L./N-237

Es tracta d'un dels exemplars numerats del catàleg que es va publicar amb motiu de l'*Exposition d'art typographique moderne hollandais* que va tindre lloc a Brussel·les en 1929. S'hi presentava l'evolució de l'art tipogràfic en una regió europea concreta i acotava l'espai temporal (1892-1929). Este catàleg va ser

propietat d'un professor d'història de l'art i conservador de museu dels Països Baixos, segons la notació manuscrita "Ex libris J. Q. van Regteren Altena, 1932".

Des de mitjan segle XIX, es comencen a celebrar exposicions universals i internacionals, veraders aparadors organitzats per l'elit de cada país. El concepte de belles arts aplicades a la indústria adquireix més notorietat a Europa en este moment, perquè societats franceses com la «Société du progrès de l'art industriel» i la «Société des inventeurs et des artistes industriels» promouen estes fires on les arts aplicades

aconsegueixen una certa popularitat i més repercussió econòmica.

Per este motiu, malgrat ser una de les obres més modernes del conjunt que s'exposa en vitrina, no és la menys interessant. En primer lloc, perquè l'art tipogràfic assoleix la categoria d'art decoratiu, susceptible de ser admirat en una exposició. I, en segon lloc, perquè té un valor afegit, per ser un dels primers catàlegs d'exposicions temporals que es realitzen al Palais des Beaux-Arts de Brussel·les en el seu primer any d'obertura (1929).

Es tracta de l'edifici construït *ex novo* per l'arquitecte Victor Horta

en estil Art Nouveau (modernista), promogut pel banquer i mecenes Henri Le Boeuf. El propòsit era construir un centre dedicat a les arts, i per a això es van habilitar espais dedicats a sales d'exposicions temporals, sales per a conferències, teatre per al visionat de pel·lícules o sala de concerts. Un centre artístic representatiu del moment tant per la seua estètica com per les funcions culturals que realitza a la capital del país.

1

2

1

BIBLIOGRAFIA

- Ágreda Pino, Ana María. «Artes textiles y mundo femenino: el bordado», en *Las mujeres y el universo de las artes*, Saragossa. 2020, pp. 55-82: <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/38/38/04agreda.pdf>
- Bellido Gant, María Luisa. «Fotografía y artes plásticas: un siglo de interrelaciones 1837-1937», en *Actas de las V Jornadas Imagen, Cultura y Tecnología*, Madrid. 2007, pp. 255-264: <https://www.ugr.es/~mbellido/PDF/004.pdf>
- Bello, Kenya. «El arte de la caligrafía en el siglo XVIII. Aproximaciones a la historia social de la escritura en el mundo hispánico (España y Nueva España)», en *Trashumante*, Mèxic. 2016, pp. 8-27: <https://www.redalyc.org/journal/4556/455645336002/html/>
- Garçon, Anne-Françoise. «Innover dans le texte. L'Encyclopédie Roret et la vulgarisation des techniques, 1830-1880», en *Colloque Les Archives de l'Invention*, París, 2004: [https://shs.hal.science/file/index/docid/29498/](https://shs.hal.science/file/index/docid/29498/filename/garcon.af_Roret.pdf)
- D'Alembert, Jean Le Rond. «Discours préliminaire des Éditeurs», en *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, París. 1751, pp. I-XLV
- Centro del Carmen, València. *Joanot Martorell y el otoño de la caballería* [Catàleg Exposició]. Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana, València. 2011.
- Darnton, Robert. *El negocio de la Ilustración: Historia editorial de la Encyclopédie, 1775-1800*. Fondo de Cultura Económica, Mèxic. 2006.
- Diccionario Biográfico electrónico. Real Academia de la Historia: <https://dbe.rah.es/db-e>

Dumas, Robert. «L'Encyclopédie, manifeste médiologique des Lumières», en *Les cahiers de médiologie*. 2000/2, núm. 10, pp 56-63: <https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-de-mediologie-2000-2-page-56.htm>

Fink i Hurtado, Enric. «La imprenta valenciana: origen y continuidad», en *Pasiones Bibliográficas: Vint-i-cinc anys de la Societat Bibliogràfica Valenciana Jerònima Galés*. Societat Bibliogràfica Valenciana Jerònima Galés, València. 2019, pp. 89-104.

González Vicen, Felipe. «Pierre Bayle y la ideología de la Revolución», en *Anuario de Filosofía del Derecho VI*, Madrid. 1989, pp. 15-22: <https://revistas.mjusticia.gob.es/index.php/AFD/article/view/1775/1775>

1 Jiménez, Camilo / Caro, Hernán Darío. «Pierre Bayle: Pirrón
2 del diccionario histórico y crítico», en *Ideas y Valores: Revista Colombiana de Filosofía*, núm. 134, Bogotá. 2007,
4 pp. 93-117: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5755781.pdf>

Johannes Gutenberg, *la Biblia de 42 líneas: comentario al facsímil del ejemplar en Burgos*. Vicent García Editores, València. 1995.

La Enciclopedia de Diderot y d'Alembert en la Fundación Antonia Pérez [Catàleg Exposició]. Fundación Antonio Pérez, Conca. 2001.

Le livre des expositions universelles: 1851-1989. Ed. Arts Décoratifs-Herschel, París. 1983.

Pedraza Gracia, Manuel José. «El arte de imprimir en los siglos XIV y XV: nuevas técnicas para hacer libros en una época de cambios», en *XV Jornadas de Canto Gregoriano. El libro litúrgico: del scriptorium a la imprenta*, Saragossa, Institución «Fernando el Católico» (C.S.I.C.), Excma. Diputación de Zaragoza. 2012, pp. 35-63: <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/32/44/03pedraza.pdf>

Reig Ferrer, Ana Maria. «Fuentes para el estudio de la imprenta valenciana: El archivo familiar de los Monfort-Rius», en *Pasiones Bibliográficas*. Societat Bibliogràfica Valenciana. Jerònima Galés, València. 2014, pp. 136-152.

Rey, Christophe. «L'oeuvre encyclopédique de Charles-Joseph Panckouke», en *Congrès Mondial de Linguistique Française 2010*: https://www.linguistiquefrancaise.org/articles/cmlf/pdf/2010/01/cmlf2010_000018.pdf

Stenger, Gerhardt. «L'Encyclopédie de Diderot et D'Alembert: histoire d'une paternité diffuse», en *Klesis. La visée encyclopédiste en philosophie*, Montpellier. 2018: <https://www.revue-klesis.org/pdf/Klesis-42-encycopedisme-02-Gerhardt-Stenger-Encyclopedie-Diderot-D-Alembert-histoire-paternite-diffuse.pdf>

Técnicas de grabado y estampación (I). Biblioteca Nacional de España: <https://www.bne.es/es/blog/blog-bne/post-41>

The ARTLF Project – Universidad de Chicago: <https://encyclopedia.uchicago.edu>

Veloso Santamaría, Isabel. «El viaje de las artes hacia la modernidad: La Francia del siglo XIX», en *CAUCE, Revista Internacional de Filología. Comunicación y sus Didácticas*, núm. 29, Sevilla. 2006, pp. 425-445: https://cvc.cervantes.es/literatura/cauce/pdf/cauce29/cauce29_21.pdf

Villarroya, Joseph. *Disertación sobre el origen del nobilísimo arte tipográfico, y su introducción y uso en la ciudad de Valencia de los Edetanos*. Benito Monfort, València. 1796.

- En tren:

A 5 minuts a peu de l'Estació del Nord i a 15 de Joaquín Sorolla RENFE/ADIF.

- En autobús urbà:

Línies EMT C1, 7, 28, 60, 61, 62, 70, 72 i 73 (pel Carrer Guillem de Castro)

Línies EMT 27 (pel Carrer Quevedo)

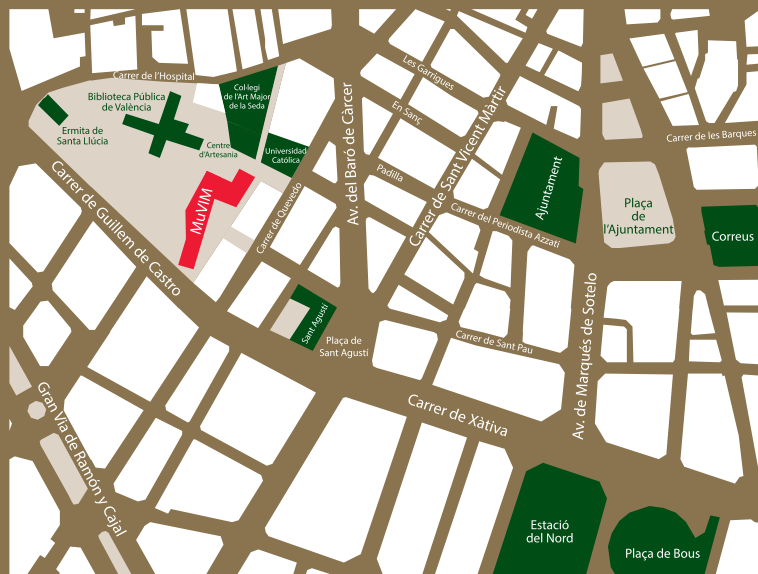
- En metro:

Línies 3, 5 i 9 (estació de Xàtiva)

Línies 1 i 2 (estació Plaça d'Espanya)

- Aparcaments pròxims:

Carrer Guillem de Castro i Plaça de Sant Agustí.

El MuVIM es va definir, des del seu naixement, com un museu d'idees. La seua Exposició Permanent —«L'Aventura del Pensament»— és una sorprenent i arriscada aposta museogràfica i comunicativa que explica, a través de les noves tecnologies, com ha evolucionat la societat occidental des de l'Edat mitjana fins a l'actualitat: visitaràs un monestir medieval, travessaràs les entranyes d'una màquina, franquejaràs les portes de la modernitat, coneixeràs un Saló típic del segle XVIII i assistiràs al naixement de la ciència moderna. Tota una experiència immersiva que ajuda a entendre millor el món actual. La visita es pot realitzar en quatre idiomes (valencià, castellà, anglés i francès) i **s'ha de reservar plaça a través del telèfon (+34) 96 388 37 30.**

A més, al vestíbul del museu, hi ha altra Exposició Permanent — «La Maqueta de la Ciutat de València segons el plànol de Tosca» —, on es pot veure una maqueta que reproduïx tridimensionalment la ciutat de València en el segle XVIII, tal com la va dibuixar en el seu moment el Pare Tosca.

Però l'àmbit d'interès del museu li permet abordar també exposicions temporals i una variada programació complementària amb conferències, actuacions musicals, cicles de cinema, tallers per a públic infantil o adult i un llarg etcètera.

Telèfon general i de reserves per a l'exposició permanent:
(+34) 96 388 37 30

Pàgina web:
www.muvim.es

Correu electrònic:
visitas.muvim@dival.es

XARXES SOCIALS:

<https://twitter.com/muvim>

<https://www.facebook.com/MuVIM>

<https://www.instagram.com/muvim.es/>

<https://www.youtube.com/user/MUVIM>

<https://issuu.com/muvim>

MuVIM
Carrer Quevedo, 10

TRESORS DE
LA BIBLIOTECA

**ESPAI
GUTENBERG**